

о. Володимир ТАРНАВСЬКИЙ

НЕЗАБУТНІ

**УКРАЇНСЬКІ ДНІ
В РИМІ**

о. Володимир ТАРНАВСЬКИЙ

***Незабутні
українські дні
в Римі***

СПОСТЕРЕЖЕННЯ І ВРАЖЕННЯ
ОЧЕВИДЦЯ

Едмонтон, Алберта

1970

*Присвячую пам'яті мого
батька священика Якова,
що горів любов'ю до рідної
Церкви і народу.*

автор

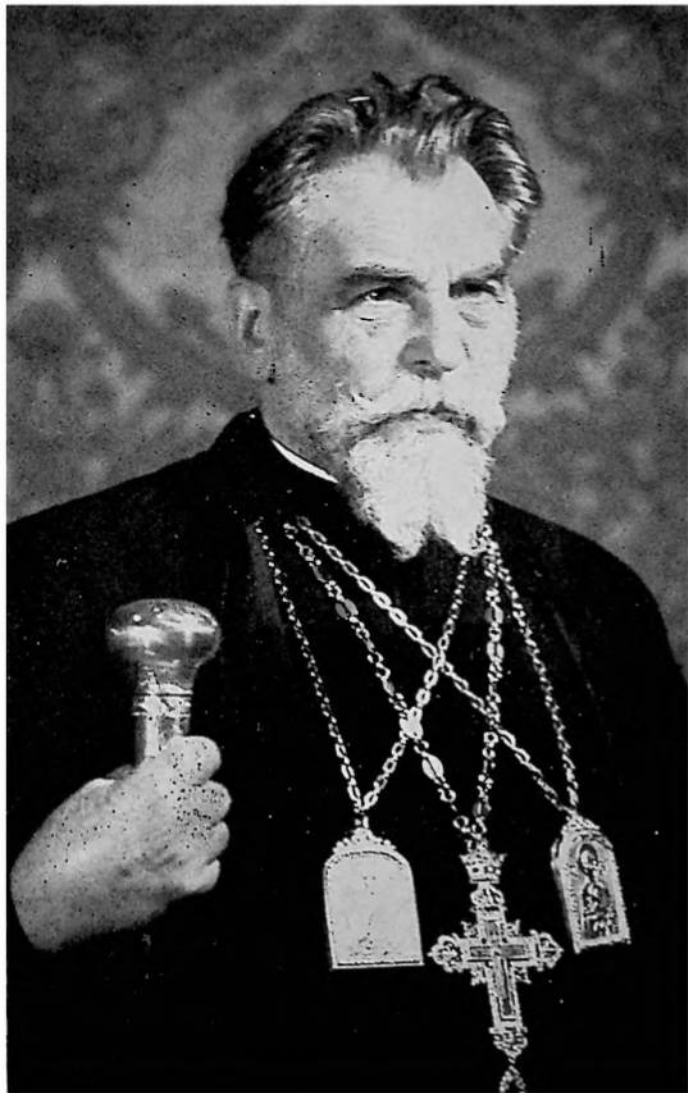
Всі права застережені

Обкладинка роботи Вадима Доброліжя

Накладом В-ва „Кобзар”

З друкарні „Українські Вісті”, Едмонтон

ПОГО БЛАЖЕНСТВО ПЕРВОІСРАРХ ПОСИФ

КІЛЬКА ДУМОК ПРО
«НЕЗАБУТНІ УКРАЇНСЬКІ ДНІ В РИМІ»

Кожна римська осінь чудова і барвиста. Але осінь 1969 р. збагатилась особливим, бо дотепер небувалим кольоритом, що про нього згадуватимуть не тільки українські, але й майбутні римські хроністи. Цього кольориту надали римській осені «українські дні в Римі». За тим скромним окресленням скривається незвичайно глибокий зміст, бо з українськими днями пов'язані вагітні події в житті Української Помісної Церкви. До самих історичних подій треба зарахувати посвячення храму Св. Софії з участю всіх Владик Помісної Української Церкви, в якому виявилася краса і багатство східньо-християнської Літургії древнього українського християнства, Архiepіскопський Синод Владик Помісної Української Церкви, однісі з найбільших і найбагатших своїми духовними традиціями Церков Християнського Сходу, Синод, в якому заманіфестовано східне християнське розуміння природи й характеру Христової Церкви, як великої вселенської християнської родини з різноманітністю свого церковного управління, і вкінці світове українське паломництво до храму Св. Софії.

З приводу цих подій появилoся в українській і чужій пресі багато репортажів, описів та коротших згадок. Між ними на особливу увагу заслуговують статті о. Володимира Тарнавського, які оце появляються окремою збіркою.

Появу цієї збірки треба особливо привітати. Насамперед тому, що в цей спосіб збережеться для сучасності і майбутності одноцілий і тяглий опис вражень і переживань з приводу історичних подій в Римі, по-друге тому, що в збірці схоплені переживання й рефлексії учасника паломника, а не тільки стороннього хроніста, який віднотовує події. Цей учасник-паломник, при цьому священик — довголітній душпастир, паломничас як духовний отець з громадою своїх вірних до святого місця, до тієї Святої Софії, що для українського паломника, приреченого жити й працювати далеко від Св. Софії Рідної Землі, є неначе неопалимою купиною, що ненадійно з'являється у повній своїй красі і своєму жарі серед пустинної землі. З усього опису думок і переживань так і чується, що цей священик-паломник, один із тих багатьох тисяч прочан, спішить до цієї неопалимої купини і готов скинути обуву зі своїх ніг, бо місце, яке оце постало зі здвигненням Свято-Софійського Храму і його посвячення, є святе. Цей священик — паломник, що описує своє паломництво, їде тисячі миль не як турист: він молиться, терпить, клопочеться, радіє. Своїм трепетливим думкам, своїй журбі за долю нашої Церкви, своїй радості з кожної події, з кожного слова, що несе надію, священик-паломник дає вислів. Якраз оця щирість опису українських днів в Римі є незвичайно цінною ознакою статей о. В. Тарнавського.

Дальшою характерною ознакою усіх статей — це повнота опису. Кожний деталь є в них віднотований — всі бо-

гослужби, хорові виступи в часі богослужб, український музично-вокальний вечір, кожна проповідь, промова, чи навіть коротке слово, що мало відношення до історичних українських днів у Римі. І при всій точності хроніста статті священника-паломника не є сухою хронікою. Статті переплетені власними спостереженнями і рефлексіями, розмовами з багатьома паломниками із тієї великої гуці багатьох тисяч українських паломників з цілого світу.

На окрему згадку заслуговують ті місця статей священника-душпастиря, в яких автор дає вислів своїм почуванням отієї органічної любови до своєї рідної української землі, до її святинь. І ця любов переливається в радісне захоплення до храму Св. Софії, що для автора є неначе воплочення і відображення всього, чим він живе й що огортає своїм люблячим серцем. Подібна любов і пошана священника-паломника виявляється в тих місцях описів паломництва, де автор зустрічається, розмовляє чи вслухується у слова Глави Помісної Української Церкви, Верховного Архієпископа Кир Йосифа. І це наскрізь зрозуміле, бо автор — це духовна дитина Кир Йосифа, він питомець Львівської Духовної Семінарії і колишній студент Богословської Академії. А переживання молодих літ залишаються на віки незатертими. Скільки ніжності, любови й пошани священника до Глави Церкви виявляється в описі останньої картини споминів про українські дні в Римі, про це найкраще говорять слова автора: „Ми цілували руки Первоієрарха і в якомусь незвичайному настрої — і радости і побоювань, чи вдруге ще страїнемося зі славою наших днів Ісповідником Йосифом, залишити архієпископську палату . . . ” І далше: „Була саме за 10 минут дванадцята полудня. Вселенський Архієрей мав уділити приявним на площі св. Петра многотисячним масам народу благословення. Ми теж взяли в ньому участь. То було благословення Христового Намісника на землі. Але в нашому серці сильнішими були почування, які полишили по собі щойно відбуті відвідини у Первоієрарха Йосифа — ісповідника Христової віри. Він ділом доказав свою любов до Бога. Ми молилися, щоб Господь в нагороду дав йому частя побачити рідний Єрусалим.”

Автор, рядовий священник Помісної Української Церкви, може й підсвідомо, висловив тими словами щось незвичайно сутнє і характерне для релігійного мислення кожної віруючої людини, приналежної до східної вітки Христової Церкви. Христова Церква для неї це не щось далеке, абстрактне, це не доктрина. Христова Церква, це близьке, живе, це ота найближча громада вірних, в якій Христова Церква воплочена, як живе віруюче і молитовне тіло, це ота Помісна Церква зо своїм обрядом, своєю Літургією, своїми духовними скарбами, своїми храмами, своїми рідними іконами, зі своїм власним ладом, своєю рідною ієрархією. Оця Помісна Церква є предметом відданої щирої любови і щоденного побожного життя. Первоієрарх цієї Церкви є Батьком цієї Церкви. Його огортається любовою серця і пошаною дітей. Христо-

вий Намісник, Вселенський Архисрей, як намісник Христа, це радше предмет, що його стверджує розум християнської людини, просвічений вселенською вірою. Та чим більша любов і чим живіше життя кожної християнської громади і кожної Помісної Церкви, чим міцніші вузли й взаємини між Духовним Батьком і дітьми у Помісних Церквах, тим більш живим справжнім Таїнственным Тілом Христа буде у світі Вселенська Христова Церква.

Починаючи передавати враження із свого паломництва до Св. Софії, священник-паломник, о. В. Тарнавський щиро висловлює свій жаль, мовляв: „багато тисяч українців з'їхалося було у ці історичні дні в Римі, але треба шкодувати, що не всі, хто мав можливість . . . , щоб вдєсятеро помножити число учасників”.

Не має сумніву, що кількість паломників могла була бути ще численніша. Але й ті, кілька тисяч паломників, це щось небувале в житті Помісної Української Церкви. Між тими паломниками були українські миряни і священники вже не з окремих країн, але з усіх континентів нашої планети. І ще одного не слід забувати: Українськими днями в Римі і всім, що там відбувалося жили всі українці в усіх країнах нового поселення. Вони молитовно і духовно були разом з паломниками. Особливо ж, і це варто підкреслити, з тими трьома тисячами паломників були разом всі ті, яким заороджено путь до своєї нової Святині і яким навіть не можливо було отримати вістку про історичні події. Дотепер мабуть не підкреслено своїми, не згадуючи про тих чужих, що й не бажали прийняти до своєї свідомості присутності тих трьох тисяч паломників, що кожний із тих непроглядних сотень паломників в Римі має на просторах нашої підневільної Батьківщини і на всіх просторах, куди їх запроторено, сестру, брата, родичів, друзів, близьких, знайомих. Всі вони так само мислять, як ці паломники в Римі. Всі вони належать до тієї великої духовної і кровної української родини і всі вони були заступлені в Св. Софії своїми рідними богомольцями. Тому за тими кількома тисячами українських паломників стояли сотні тисяч і мільйони віруючого і спраглого правди, справедливості і волі українського Божого люду.

До споминів про історичні дні віруючого українського Божого люду будуть вертатися насамперед всі ті, що їх як паломники пережили. Статті — нариси о. В. Тарнавського будуть відсвіжувати ці особисті і збірні переживання. Нариси — статті з цікавістю прочитають і ті чада Помісної Української Церкви, які не мали щастя бути учасниками цих подій. Для них ці статті будуть заохотою самим наочно побачити свій святий храм на чужині, свою Святу Софію і поклонитися своїй рідній Святині. А для тих наших братів і сестер, що відгороджені від українців, в розсіянні сущих, не так просторами, як радше непроходимими колчочами дровами людської системи, якщо до них дійде вістка про «незабутні

українські дні в Римі», нехай ці спомини священника-паломника будуть скріпленням віри в живуність і незнищимість української християнської душі.

Рим, в квітні 1970 р.

о. Іван Гриньох

НЕЗАБУТНІ УКРАЇНСЬКІ ДНІ В РИМІ

Спостереження і враження очевидця

Є в житті події, які могутніми своїми враженнями так впливають на людину, що їх до кінця життя не можна забути. Нераз під впливом тих подій людина прямо перероджується.

Такими подіями були святкування 27, 28 і 29 вересня 1969 р., в Римі, що про них всі ми знаємо, бо не тільки довго на них ждали, але й як найторжественніше празнували. Празнували не лише ми — учасники та очевидці, але й докладно усі українці, розсіяні по широкому світі, бо римські торжества були всеукраїнськими в цілій своїй величі та історичній вазі.

ТИСЯЧІ ВІРНИХ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ЗДИВУВАЛИ РИМ . . .

З чого ж почати, щоб не повтаряти того, що інші писатимуть?

На мою скромну думку варто почати ось з чого: багато тисяч українців з'їхалося було у ті історичні дні в Римі, але треба шкодувати, що не всі, хто мав можливість перебороти не знаю, яке почування, що здержувало від дороги в Рим, явились у Вічному Місті і вдесятеро помножили число учасників. А тих було понад три тисячі!

Чому само так зачинаю мої враження? Ті тисячні маси нашого народу своєю приявністю переконали „невіжик”, що Верховний Архiepіскоп і Кардинал Йосиф не є музейною постаттю, а справжнім і дійсним духовним батьком своєї багатоміліонової пастви, що, хоч розсіяна по широкому світі, і тут у вільному і там закута у кайдани, в його достойній особі єднається водно у своїй рідній Церкві.

На святочному концерті, Юлій Андреотті — один із найвизначніших сучасних італійських політиків — у своїй промові сказав таке: „Рим, славний своїми церквами, своєю багатотисяччалітною культурою, думав, що вже немає нічого, що можна б додати до його слави. Тимчасом ви, українці, прийшовши в ці дні сюди, здивували його! Ви щось нового додали, чого Рим ще не бачив: ваш ентузіазм для рідної Церкви, вашу любов до свого народу, вашого мученика за святу віру, що найшовшись між нами, вплив нового духа в Христову Церкву”.

Так, варто було, щоб багато більше нашого народу було використало небуденну нагоду та стали очевидцями вже історичних сьогодні українських торжеств на зломі місяців вересня і жовтня 1969 р., в Римі.

Ось кілька образків пережитого: з будинку українсько-католицького університету ім. св. Климента в Римі вирушає процесійний похід в напрямі до собору Святої Софії. То субота, 27 жовтня 1969 р., — Празник Воздвиження Чесно-

Собор Святої Софії в Римі

го і Животворящего Хреста. Понад півсотні священників — у двох рядах розпочинають похід, щоб супроводити чесне знам'я святого Хреста, якому у посвяченому храмі всі поклоняться, співаючи: „Кресту Твоєму поклоняємся, Владико, і святоє воскресєніє Твоє славим!” В процесійному поході ішли всі наші Архисреї вільного світу, а між ними Преосвященний Василь Голко, ісповідник віри, що на поклик свого Первоієрарха, теж ісповідника віри, приїхав з місця свого упокорення, бо хоч на волі, не має влади ординарія над своєю паствою на українській Пряшівщині. Супроводжений дияконами, повагою поступав у процесійному поході Верховний Архиспископ і Кардинал Йосиф, що напевно в душі повтаряв у цій хвилині Христові слова із Тайної Вечері: „Бажаєм забажав я їсти з вами цю Пасху” (Лк. 22:15). Бо що ж кращого міг ще пережити полишений рідної землі Первоієрарх Йосиф, як те, що саме збувалось на наших очах? Настрій нас приявних зілюструвала прегарно пісня, яку тисячні маси співали, заливаючись рясними і радісними сльозами: „Достоїно єсть . . . блажити Тя, Богородицю”. Під звуки тієї церковної пісні процесійний похід ввійшов у собор Божої Премудрости, здвигнений старанням Його Блаженства Йосифа та жертвами всієї української діяспори.

ЧИН ПОСВЯЧЕННЯ СОБОРУ . . .

Почався чин посвячення храму . . . В небесні простори

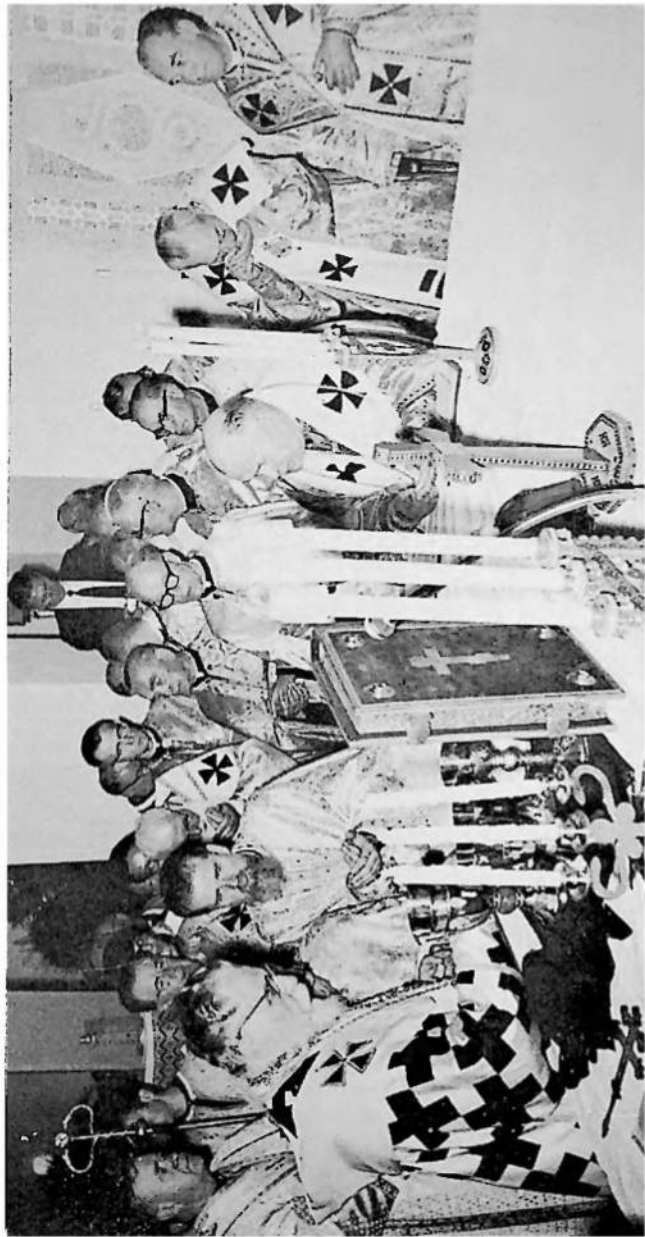

Український католицький університет ім. св. Климента.

полинула пісня-молитва: „Коль возлюблена сселенія твоя, Господи сил! — Якій то вони любі, твої оселі, Господи сил! . . . Серце моє ї тіло моє радіють живим Богом” (Пс. 84). — священики-півці заспівують стихи псалма, а Верховний Архиспископ запашиним тим'ямом обкаджує Божий храм. Думки наші линуць у рідний край, шукаючи у споминах образів, що нагадують цю святочну хвилину. І в молитві-псалмі лине наше благання: „Господи, Боже сил, вислухай нашу молитву . . . подивися на помазанника Твого!” — дай нам щастя побачити рідну Україну, оновлену Твою ласкою святою, пішли благодать Твому народові, щоб в оновлених Твоїх храмах вільними устами благословив Тебе, дякуючи за дар свободи. Чи може бути сильніший вияв віри, як той у словах псалма: „Господь дасть ласку й славу. Він не відмовить блага тим, що ходять бездоганно. Господи сил! Щасливий чоловік, що покладається на Тебе!” Ці слова псалма співали ми підчас чину посвячення собору Святої Софії. Сослужачі зі своїм Первоієрархом Владики в приписаному обряді мнюць святу трапезу, отирають її та приодівають обрусами. . .

Починається св. Літургія, назаменована почуваннями вдячної хвали на честь Всемогутнього Бога, що сподобив нас діждати радісної хвилини посвячення українського храму в центрі християнського світу — Римі. Храму, що має стати свідоцтвом глибокої віри українського народу, його прив'язання до рідного обряду, його беззастережної відданости рідній Церкві. Храму, що має перед цілим світом „зазначити наше ім'я”. Тож і не дивно, що якомсь інакше, як звичайно, звучать слова возгласу: „Благословенне царство Отця і Сина і Святого Духа нині і повсякчас, і на віки віків . . .”

Св. Причастя підчас архисрейської св. Літургії 27 IX 1969 р.

Всі ми прихожани з широкого світу молимося враз із нашими Владиками, що під проводом свого Первоієрарха служать соборну благодарну св. Літургію, до якої чудово співає мішаний хор з Нью Арку. Молимося і ні на мить не хочемо дозволити якійсь, чужій цьому торжественному настроєві, думці закрастись у наше серце. Прямо її боїмося. А вона таки тиснеться до ума: чи тільки на торжестві посвячення собору Святої Софії закінчиться це свято? Чи не сповняться наші бажання — не відбудеться Синод нашої Церкви? Яким тягарем лягли були ті питання на наших серцях! А деяку основу мали вони у тому всему, що попереджувало ті торжественні святкування . . .

РАДІСНА ВІСТКА ПРОГАНЯЄ ТРИВОЖНІ ДУМКИ

Первоієрарх Йосиф знав добре, якими тривожними думками були сповнені наші уми, тому й заговорив до всіх нас добрячим голосом печалювого батька: „Для упокоєння умів повідомляю вас — кінчаючи проповідь, сказав Верховний Архиспископ — що в понеділок, 29 вересня нічче свої наради наш єпископський Синод . . .”

Чи це тому, що були ми в Італії — в Римі, чи надзвичайне зворушення радісною вісткою поділяло так на всіх нас — таки в Божому храмі рознеслись могутні оклики „слава” супроводжені невгаваючими оплесками, що являлись виявом небуденної радості і щастя. Починається Синод наших Владик — нуртували в умах думки. Слава ж Тобі Господи за Твою святую ласку, якою спомагаєш нас у наших змаганнях за усамостійнення нашої Церкви! Нашій радості не було границь . . .

Празничним відпустом та поклоненням чесному Хрестові закінчилось богослуження першого дня українських торжеств у Римі.

В токомуж самому, як на початку, процесійному поході супроводили ми свого Первоієрарха до будинку українського католицького університету, а тисячні маси народу у виявах любови і подиву окликами „слава” вітали свого найдорожчого батька і свою славу Його Блаженство Йосифа, що шептав тихо молитву: „Не пам, не пам, а імені Твоєму, Боже, дай славу — дай силу і волю українському народові”.

До темної ночі тривала церковна богослужба і неодному з тих, що зовні Божого храму мусіли тільки за поміччю мегафонів слідкувати за відправою, довелось відчутти зимно вересневої ночі. Та ніхто із многотисячної громади не залишав свого місця, а терпеливо ждав закінчення церковної відправи. Ждав тої хвилини, щоб ще раз зустріти свого Первоієрарха, одержати благословення, якщо можливо доторкнутись краю Його архиєрейських риз, зустрітись з поглядом Його благородних і повних вияву любови лагідних очей.

На цю стрічу ждали ми всі, що з широкого світу на крилах радісної надії летіли в Рим. І ця надія нас не завела. Не завів нас і наш Первоієрарх, що послідовно і завзято зміряв

Прочани перед собором Святої Софії.

до події, що вже сьогодні історичною сталась — посвячення собору Святої Софії в Римі.

Які сильні враження полишив у наших душах перший день святкувань у Римі, хай свідчить ось такий факт. Одна наша прочанка, мати семеро добре релігійно і національно вихованих дітей, сказала так, повертаючись по посвяченні собору Святої Софії додому: „Я народилася у Франції. Українці я ніколи не бачила, але сьогодні я ще більше її люблю, чим дотепер. Те все, що я пережила цього пополудня, так можуть, що не маю слів, щоб його описати. Знаєте, я бачу, що повернуся до Едмонтону ще сильніше переконаною українкою, чим я дотепер нею була.” Так, дні, що їх ми пережили в Римі, були насправду українськими. Вони були і остануть для всіх нас прочан незабутніми.

Старинний Рим, який сьогодні бачимо тільки в руїнах, славився між іншим тріумфальними луками-арками, як ті біля “Форум Романум” — Константина і Тита. Ці луки — це пам’ятники слави цісарів-побідників над ворогом. Велике одушевлення, вияви пошани і вдячної любови, оплески та оклики “слава” й могутнє многолітствіє були наче духовою тріумфальною брамою, якою проходив Первоієрарх Йосиф, вертаючись по суботній богослужбі з собору Святої Софії до

будинку Українського католицького університету. Ісповідник Йосиф, що відніс вже неодну перемогу в останніх 25-роках свого страдницького життя, і тепер всім нам видався побідником, якому серед нас українців у наші часи рівного немає. Тому так живо і з одушевленням всі ми вітали його.

Я вже згадував про те, яким тягарем гнітила всіх нас думка про те, чи взагалі відбудеться Синод нашої Церкви. Сказав би хтось: чого ж було тривожитись? Чейже всі наші Владики вільного світу вже були в Римі. Хто ж міг перешкодити їм в тому, щоб відбутися синодальні наради? Так, в суботу 27 вересня, цих перешкод вже не було. Але не всі про це знали і тому злорадісно навіть кпили собі із нас прочан, дивуючись вголос нашій прихильності в Римі.

Ось я зустрів одного прочанина з торонтонської єпархії, який не про когось чужого, але таки про нашу українську людину та ще й на видному пості у Римі, оповів мені прямо неімовірні речі. Дивувалась та людина пощо стільки нас приїхало в Рим — *„Чи параду робити?“* — казав. Що ж було думати тоді про чужих нам національно, що прямо завзялись доконати нашу Українську Католицьку Церкву! Всі знаємо ми, що проголошений в суботу, 27 вересня, Синод наших Владик мав відбутися ще в листопаді 1967 р. Тому то і тепер так самопевно з неприхованою злорадністю глядів дехто із своїх та чужих на нас — прочан. Глядів, думаючи, що хоч посвячений собору Святої Софії не вдалось поставити непобориму перешкоду, то до повного тріумфу українських прочан на римські торжества ще дуже далеко. Синод, що його прочани сподіваються, не відбудеться . . . Думав таке і в цих злорадних думках кохався . . .

Та сталося інакше. Верховний Архiepіскоп і Кардинал Йосиф мав у руках зброю на всіх ворогів нашої церковної автономності — мав благословення Святішого Отця Папи Павла VI, для нарад Синоду.

Ось ще один із цікавих фактів, що живо ілюструє тодішню нашу ситуацію. *„Я мушу на якийсь час вас залишити, — сказав своїм співбесідникам один із наших прочан. Куди ж ідете? — питались його. Заждїть, як вернусь, все оповім. І справді, по якомусь часі вертається усміхнений і докінчує розпочату недавно розмову, кладучи на столі столярного банкнота. Бачите — говорить — я був заложився у сто долярів з одним італійцем, що має звязки з несприхильними нам людьми. Він твердив, що Синоду нашого не буде, що Папа Павло не прийде в неділю на наші святкування. Надїючись на «добрі інформації» італієць заризиковав сто долярами і мусів заплатити їх, завівшись на «певних і добрих» інформацій.“*

Ці злорадні вістки не сповнилися. Первоієрарх Йосиф, маючи певніші інформації, проголосив і Синод і участь Святішого Отця в неділю у наших святкуваннях. Тому, що в ту неділю Папа Павло VI вперше по феріях мав зібраним на площі св. Петра людям уділити своє благословення — повідомляв Первоієрарх Йосиф — Архiepірейська св. Літургія розпочнеться 8:30 рано. Беручи це все до уваги, не треба

дивуватися тому, що народ так ентузіастично і неспівваюче вітав свого Первоісрарха. Він був побідником у повному слова значенні.

НЕЗАБУТНЯ СТРИЧА . . .

Довго ще ворушилась многотисячна громада прочан на площі біля собору Святої Софії. Це ж з'їхались дослівно з цілого вільного світу наші люди — з Америки, Канади, Югославії, Німеччини, Франції, Англії, навіть з Австралії. Стричалися з собою рідні, приятелі, друзі, що цілими роками не бачились. Дотого ж нелегко було усім дістатися до автобусу, який мав відвезти нас прочан до нашого місця побуту в Римі. Вигоди ніхто з нас не ждав. Ми ж не прогульковці, а прочани. Тому й спокійно всі ждали своєї черги. Між прочанами стрінув я свого друга-священника, з яким не бачився ще від 1936 року. Це о. Микола Бучко. Життя розлучило було нас, бо він по закінченні богословських студій вернувся у Югославію. Прийшла друга світова війна, а з нею її наслідки. Я опинився в Канаді, а він, відбувши 12-річне заслання на Сибірі, душпастирсь між українськими поселенцями у Франції. Як дружньо віталися ми, як щиро вітав він мою дружину, в якій батьків нераз перебував ще підчас богословських студій у Львові. Тепер сивий, як молоко, бо роки неволи не pestили його. Він удовець, батько двох дочок, дружина його не видержала поневіряння, померла.

А ось інша стріча, неменш радісна. На нарадах священників, що про них писатиму, стрінув я товаришів-священників із Югославії. Як дружньо стискались наші долоні! Хоч роки позначили наші чола, покрили сивиною голови, всі вони такі ж самі, як тоді підчас богословських студій у Львові, щирі-сердечні, кращого слова немає — друзі твої. Єднає нас одна і та сама ідея, служіння рідній Церкві та народові, одні і ті самі бажання, бачити нашу Церкву усамостійнену у рідній патріярхії . . .

І ще одна стріча. Ось підійшла до мене, молода дівчина в українському строю, і вітається зі мною, як з рідним батьком. Вона приїхала у югославській групі українців, що то кількома автобусами злинули у Рим на українські святкування. Дивлюся на дочку мого колишнього товариша, тішуся зустріччю, розпитую про батьків, родину і дивуюся обставині, не закриваючи її перед співрозмовницею. „Як же це так? — питаюся, — ти так чудово говориш поукраїнськом, мов би тепер приїхала з України”. Дальших думок вже не виявляю дочці свого товариша.

Триста років живуть наші люди в Югославії і зуб часу не вспів зломити їх. Не позбавив релігійно-обрядової свідомости, не знівечив національної ідентичности. Всі вони вірні своїм батьківським переданням, рідній традиції. Чи це не приклад для наших поселенців та їхніх дітей тут у Канаді та Америці? Тут бо стрічаємо намагання декого замінити в церкві українську мову іншою, позбавити рідну Церкву її характеристичних рис — рідного обряду та традиції. . .

Не було часу давати волі думкам. Треба було нам священикам спішити на заповіджену нараду. Ми з'їхалися з усіх усюдів вільного світу, у досить поважному часі — здається 70 нас у Римі в ті дні було. Не можна було не використати нагоди. Треба було відбути нараду, багато бо питань нашого священичого і душпастирського життя, нам спільних, ждали спільного рішення. А першодовсім нам треба було у спільному письмі-привіті зложити поклін Його Блаженству Йосифові та всім Владикам, вітаючи їх з нагоди Синоду та прохаючи вирішити питання рідної патріархії, бо від цього рішення залежатиме й майбутнє самої нашої Церкви. Це рішення напевно стане наріжним каменем, не тільки нашого церковного, але й у якійсь мірі, народного життя. Нашу заяву-привітання до Синоду Владик, ми підписали таки пізно в вечер, у суботу, на нарадах, вирішуючи, щоб окрема делегація священиків вручила її у свій час Синодові Владик.

Годі промовчати факт, жалюгідний і прикрий. Деякі з привяних на нарадах священики опустили залю, не підписавши письма. А воно дивне. Корабель нашої Церкви не тонув, навіть жодної небезпеки тоді в суботу не було, а вони, зігнувши голову у рамена, прискішеною ходою одинцем (на їхню думку незамітно) опускали залю нарад. Для справедливості треба додати ось що: в неділю, по величавих торжествах, що про них писатиму, дехто ще, розкаявшись, зложив свій підпис на привіті. Але свідоцтво останнього місця, у підписах на письмі до Його Блаженства Йосифа, який колись у семинарицькі часи, уважав свого питомця першим, лишилося свідоцтвом вже для історії. . .

Тісі ж самої суботи, пізно ввечері, відбулись наради і представників світських товариств і комітетів за встановлення української патріархії. Синод наших Владик, надіялися всі ми, погодиться прийняти представників мирян і треба було з'ясувати справу представників мирян та й саму суть питань, що їх делегація мала б предложити Синодові Владик. Та про наради ці загал прочан не знав. Вони розіхавшись до тимчасових своїх місць побуту, пізно вніч гуторили, веселі і вдоволені, що мали щастя прилетіти до Риму на ці незабутні торжества.

Не було таких, хто б жалував, що він саме тепер у Римі. Натомість, всі жалували тих, хто міг полетіти чи поїхати, а не скористав з нагоди. Така, хто зна, коли знову трапиться. А може. . .

ЗНАЧЕННЯ СОБОРУ СВЯТОЇ СОФІЇ . . .

Не тільки тоді, коли почалась була та й велась будова Святої Софії, але й тепер ще можна почути заввагу: *що ж то в Римі було будувати українську церкву? Чейже ж маємо там молитовниці в наших монастих домаж, маємо молитовниці і в обох наших семінаріяж!* А інші ще інакше говорили: *зїба ж у Римі є українці?*

Безсумніву, в Римі є українці. Є там теж і згадані мо-

литовниці. Але української церкви — собору таки дотепер не було.

Отже, справа в чому іншому, як у якомунебудь приміщенні на молитву. Коли б її до уваги брали були ті, що повищі завваги робили, чи ще й тепер роблять, зрозуміли б в чому значення собору Святої Софії в центрі християнського світу.

Слова Верховного Архієпископа Його Блаженства Йосифа, які сказав він 29 червня, 1969 р., при торжественному вході до собору Святої Софії, були неначе відповіддю на ці завваги: *„на широких полях Риму біля українського католицького університету й української малої семінарії, як із завершення і доповнення здвигнено великими трудами Божий храм, що зазначає наше українське ім'я“*.

Так, собор Святої Софії засвідчує перед цілим світом живучість українського народу. Його вірність найвищим ідеалам, що їм служити може людина на землі. А цими ідеалами для нас українців, є віра в Бога — в ім'я цієї віри ніхто більше від нашого народу не поніс у наші часи жертв, включно до жертви крові і життя. Цими ідеалами є об'єднаний в одній Христовій Церкві, народ у соборній і свободній українській державі. Перед цілим світом собор Святої Софії є і буде в майбутньому свідком, якого свідoctва вже ніхто не зможе заперечити, що українці — це народ з тисячолітньою християнською культурою. Цей Божий храм повинен збирати духово в одно не тільки нас, але й наших православних братів, сказав підчас торжества посвячення Первоісарх Йосиф.

Ось в чому значення собору Святої Софії в Римі. Розуміючи це, вороги старалися ставити перешкоди Його Блаженству Йосифові тоді, коли починав цю будову. Ті перешкоди прийшлося поборювати нашому Первоісархові сливе до останніх днів величнього торжества.

Храм цей — наша гордість і слава. Пригляньмося архітектурі будови.

„Нав'язуючи до світлих традицій кївської княжої держави — писали в червні 1969 р. «Вісті з Риму» — собор Святої Софії в Римі побудований у візантійсько-українському стилі та виглядом і формою подібний до первісної будови за князя Ярослава.“ Перед собором є простора площа, виложена брокатовими коліровими каменями. До святині провадять чотироступневі сходи з білого мармору. Перед входовими дверми, є зовнішній притвор, кризь який до храму провадять три брами, з них, середня — головна, найбільша. По правій стороні входових дверей з притвору провадять круті сходи на хори, що з обох боків мають дещо нищі місця — галерії. Хори і галерії прикрашені балюстрадами. Над ними домінують лукові аркади, сперті на подвійних колюмнах з білого мармору. Коліумни закінчуються розкішними капітелями з дрібно різьбленими фризами.

Собор Святої Софії побудований у хрестообразному, тринавному виді і закінчується трьома апсидами. В головній апсиді, як це бачимо на знімці, знаходиться Свята Трапеза

(престіл) з білого мармору на чотирьох ногах. За Святою Трапезою горне сидження з «сопрестоліями». Краї святилища прикрашені мозаїковою орнаментикою.

Мозаїка в апсиді собору Святої Софії

Око богомольця не може відірватись від мозаїки, що нею виложена стіна головної апсиди. В центрі її композиція Святої Софії. Зображена вона на золотому тлі за зразками стародавнього візантійського мистецтва. Ангели, безплотні духи, мають обличчя обрамовані шестокрильними схрещеннями. З їхніх очей променює розум і розсудок. Свята Софія,

згідно з іконописною традицією, зображена в поставі огнекрилої жінки, одягненої в царську пурпуру, висаджену дорогоцінними каменями, і прикрашену золотими гальонами. Сидить вона на золотоканому престолі із скинтром у руці. Її голова осяяна золотим німбом, прикрашена вінцем володаря, пронизаним дорогими жемчугами. Її ноги в золотій обуві спочивають на округлому яскравому камені. Трон Святої Софії оточує округлава «слава» з золотими променями.

Над головою Святої Софії в голубому крузі у трьох кольорах в темносірому хітоні, постає Бога Отця. З обидвох сторін трону Святої Софії — Божої Премудрости, стоїть дві етеричні постаті в золотих одягах — Богомати і св. Іван Хреститель. В горі, шість золотокрилих ангелів у червоних пурпурах і зелених одягах підтримують темноголубий край неба осяяний золотими зорями. Розпис Святої Софії зображує діло спасіння людського роду.

Під композицією Святої Софії, на золотому тлі подвійно зображений Христос Спаситель, що подає апостолам Своє Пресвяте Тіло і з чаші, Своєю Пресвяту Кров. Апостоли, за чергою, приступають до Пресвятого Таїнства, шість із правого і других шість із лівого боку. Постає Христа Господа представлена величньо. Золота мозаїка, огортає суцільним килимом ціле святилище враз із склепінням підбанника.

Підлога собору виложена різнобарвними мармуровими плитками, що творять кольорову орнаментіку. Верх собору закінчується трьома купулами, покритими позолоченою бляхою. Ажурові хрести спочивають на округлих мосяжних кулях. З багатьох місць Риму, можна завважити собор Святої Софії, якої купули променюють блиском золота у світлі Божого сонця.

Ось така українська Свята Софія в Римі, збудована старанням ісакаповідника віри, Первоісрарха Йосифа, і жертвами многих-многих, його духовних дітей, та немало чужих нам кровно, але доброї волі людей. Таку ми бачили її в уяві, читаючи опис у періодичу українського пресового бюра «Вісті з Риму». Ще могутніше виступила вона у своїй красі перед нами прочанами, що мали щастя побачити її власними очима.

ВАЖЛИВА ПОДОРОЖ ПАПИ ПАВЛА VI

В неділю, 28 вересня, всі ми вдруге, спішили до рідного собору. Архисрейська св. Літургія, як це був заповів Верховний Архиспископ в суботу, має сьогодні початись пів години скоріше, щоб Святіший Отець, що має принести до нашого храму мощі св. Климента Папи і мученика, мав можливість начас вернутися до Ватикану і о 12:00 годині уділити зібраним на площі св. Петра людям своє благословення.

Враз із прочанами Едмонтонської спархії, їду і я в напрямі посвяченого вчора собору. Але які ж інші в мене думки, ніж у моїх товаришів дороги! Це вперше в історії життя Христової Церкви, Святіший Отець увійде в українську церкву, не, щоб її з цікавості відвідати, але, щоб її поблагосло-

вити та на святій Трапезі положити моці святого мученика Климента Папи Римського. Хоч дорога з Ватикану до собору Святої Софії недалеко фізично, а все ж це незвичайна дорога. Вона подібна до тих, що їх Папа Павло VI відбув уже — до Святої Землі, до Індії, до Об'єднаних Націй, що свій осідок мають у З'єднаних Державах Північної Америки, до Колюмбії на міжнародній свхаристійній конгрес, до Фатіми у Португалії, до Африки й останньо до Швейцарії, з нагоди 50-річчя Міжнародної Організації Праці.

Може скажеш, або лише подумаєш, дорогий читачу, що мої думки запертенсійні були. Ні, в ніякому разі. Святійший Отець, вибираючись із Ватикану на торжество посвячення собору Святої Софії в Римі, станути мав ногою на клаптику української землі, землі купленої українськими жертвами на те, щоб в центрі християнського світу постав Божий храм, власність українського народу. Такі храми ворог збезчестив на наших рідних землях, позамінював їх у музеї, а навіть у магазини, а то й безсердечно поруйнував . . .

Так, Святійший Отець мав відбути у неділю, 28 вересня, 1969 р., одну із своїх таких важливих наслідками подорожей, щоб відвідати український народ у його власній українській церкві. А скільки то труднощів треба було перебороти, щоб ця дорога — на погляд неознайомленої з обставинами людини, така коротка — таки відбулася. Славити Господа, вона відбулася і стала вже історичною. Її значення для нас окреме. Ми бачимо, як заметишилися ті, що не визнають Української Католицької Церкви. Хоч дозволяють на якесь існування різним віровизнанням, в тому числі і Церкві римокатоликів, Українську Католицьку Церкву викреслили зі списку живих. Мало того, їм не понутру розвій нашої Церкви на переселенні і всіми можливими засобами стараються довести її до руїни.

Та Божі пляни інакші. В своєму милосердю Господь послав нашій Церкві терпіння, щоб в ньому ми очистились, як золото в огні; щоб на крові мучеників дати посів новому життю, де за словами великого Тараса *„врага не буде супостата, а буде син і буде мати і будуть люди на землі“*. Ось такими думками перейнятий я й не стямився, як наш автобус опинився на площі біля собору Святої Софії. Як радісно-привітно світило тієї неділі Боже сонце! Наче включитись бажало могутньою своєю величчю в наше торжество.

Тисячні маси прочан, своїх та й чужих, в тому багато італійців, зібрались вже були на площі біля собору. Перед його зовнішнім притвором був приготований престіл, де служитись мала тієї неділі св. Літургія, щоб всі приявні могли в ній взяти живу і безпосередню участь.

Перед сходами до собору, в недалекій віддалі від приготованого престолу, станули одіти в ризи священники-прочани, немов своїми двома рядами відзначаючи «свята святих» від «храму вірних», що сьогодні на вільному просторі зібрав яких п'ять тисяч богомольців, а в тому числі бодай три тисячі українських прочан, що на поклик свого духовного батька злинули дослідно з цілого вільного світу. Злинули, щоб

участю в українських торжествах у Римі засвідчити перед цілим світом живучість нашої Церкви, віддати пошану та вияви любови її Первоієрархові, перед Святішим Отцем, Папою Павлом VI, бути свідками правди, яку дехто старався перед Христовим Намісником закрити, що Верховний Архиспископ і Кардинал Йосиф у своїх змаганнях за добро Української Церкви несамітній, але спирається на багатоміліонні серця відданої собі пастви. Це не були люди неочеркненої назви. Це не були, як дехто хотів їх представити перед Святішим Отцем, ворогобники, що порушують правопорядок церковного життя і спокій поодиноких парафій. Це були діти Української Католицької Церкви. Церкви — Дочки великої і достойної своєї Матері, яка вже десятки років кєрвється в боротьбі за належне у світі місце для Бога та для вінця Його земних творинь — людини. Це був Божий люд Української Католицької Церкви в розсіянні суцїої, що wraz із своїми Архисреями приїхав з місць свого поселення виявити своє бажання зберегти свою Церкву одноцілим, непо-

Фрагмент із архисрейської св. Літургії 28 ІХ 1969 р.

діленим на дрібні групи, організмом. Це був Божий люд, що хотів унаочнити всім, кому того ще треба було, що хоч ми розсіяні по широкому світі, все ж з'єднані в одній Церкві під верховним проводом найдостойнішого між нами — Його Блаженства Верховного Архiepіскопа і Кардинала Йосифа.

Не лише з облич, але з цілої істоти кожного прочанина, прийвного тоді в неділю, 28 вересня 1969 р., на Архiepейській св. Літургії на площі біля Святої Софії в Римі, променювала жива віра. Та сама, що на неї натякав Папа Павло VI ще 25 лютого 1964 року в дні наділення Первоієрарха нашої Церкви Йосифа гідністю Кардинала. Ця віра в подив впроваджувала кожного, хто бачив нас українських прочан у ті славні і незабутні дні в Римі. Ми — Божий люд сповнені були почуваннями великої радості. Ми ж мали з собою свідоцтво «правости» наших змагань за усамостійнення нашого церковного життя. Цим свідоцтвом для нас були наші Владики, що чергового дня — в понеділок, мали почати наради так довгоочікуваного синоду.

Так, там у Римі в ті великі наші дні була наша Церква! І це, треба сказати, був один із найсильніших аргументів, що його так боялися ті, хто скрито в умі носив постанову внівець преремініти славнозвісне домагання Первоієрарха нашої Церкви, звернене до Отців останнього Вселенського Собору за встановлення української патріархії. Я не переживав ще в мому житті моменту, що так віддавав би духа літургійної молитви, як саме тоді в неділю, 28 вересня, коли то від престола неслось благання: *„І дай нам єдиними устами і єдиним серцем славити й осілювати пречесне і величне ім'я Твоє, Отця, і Сина, і Святого Духа, шпії і повсякчас, і на віки віків“*.

СОБОРНА АРХІЄРЕЙСЬКА СВ. ЛІТУРГІЯ В НЕДІЛЮ, 28 ВЕРЕСНЯ 1969 Р. . .

Враз із Первоієрархом Йосифом св. Літургію співслужили два митрополити: Кир Максим Германюк і Кир Амврозій Сенишин; два Архiepіскопи: Кир Іван Бучко та Кир Гавриїл Букатко; та єпископи: ісповідник віри Кир Василь Гопко, і дванадцять, що у вільному світі: Кир Ніл Саварин, Кир Ісидор Борецький, Кир Андрій Робоцький, Кир Йосиф Шмондюк, Кир Ярослав Габро, Кир Йосиф Мартинець, Кир Андрій Сапеляк, Кир Іван Прашко, Кир Плятон Корниляк, Кир Володимир Маланчук, Кир Августин Горняк і Кир Йоаким Сегеді.

Від єпархіяльного і чернечого священства, співслужили у св. Літургії: о. митрат В. Кушнір, о. митрат П. Хомин, о. радник П. Джулинський, преподобний о. Й. Галабарда - василіянин, настоятель студитів о. А. Рижак, протоігумен редemptористів о. П. Малюга й салсзіянин о. Г. Гарасимович. Дияконували о. Б. Смик, о. Р. Набережний, о. О. Гашуляк і о. В. Тарнавський. Функцію церемонієра в Архiepейській св. Літургії сповняв о. шамбелян М. Марусин. Вівтарними дружинниками були шість учнів української малої семінарії — їхніх імен нажаль не знаю.

До св. Літургії співав мішаний хор святомиколаївського собору в Торонто під управою проф. І. Коваліва і від освячення візантійсько-український хор з Утрехту під управою проф. М. Антоновича. Апостола та сольову партію в «Отче наш» Новохатського відспівав блискуче оперний співак, бас, п. Осип Гошуляк.

„Благослови, душе моя, Господа і вся істото моя святе ім'я Його” — підказував нам молитву, чудовий, мелодійний, повний набожного настрою спів святомиколаївського мішаного хору . . . „Благослови, душе моя, Господа, — молилися всі ми, бо — „Він щедрий і многолисточивий” . . . Свою любов оказав Господь нам цим величнім торжеством, яке не часто мав щастя празнувати наш народ в останньому півсторіччі. Напевно такий святковий настрій сповняв серця зібраних на Молебні на Софійській площі в Києві, коли водно зливались розділені до того часу землі України . . . Може якоюсь мірою такий настрій мали учасники величнього свята 1933 року — «Українська Молодь Христові» . . . Такий святковий настрій, окремий і незвичайний, в неділю, 28 вересня, сповняв душі й серця усіх нас — українських прочан на торжестві посвячення собору Святої Софії в Римі . . .

Св. свангеліст Матей, описуючи переображення Ісуса Христа на таворській горі, переповідає слова св. апостола Петра, звернені до Спасителя такі там на Таворі: „Господи, добре нам тут бути! Як хочеш, построймо тут три намети, Тобі один, Мойсесві один і один Іллі” (Мт. 17:4). Про себе та своїх двох друзів — Якова й Івана — апостолів, захоплений чудом переображення Христового, апостол Петро і не згадує. Можемо додумуватися, чому. Чого ж більше міг бажати св. Петро у хвилині Господнього пересображення, як того, щоб та незвичайна і так дуже радісна хвилиня, що її саме він переживав із своїми співтоваришами, тривала непроминаючо.

Якщо можна б цим образом змалювати наш настрій під час богослужби в неділю, 28 вересня 1969 р., там у Римі — на святософійській площі, він саме був такий, що його ми бажали якнайсильніше утривалити в наших душах. Ми свідомі були того, що тільки на короткий час ми залишили місяця нашого сталого побуту та по закінченні тих радісних торжеств повернемось до буднів турботами сповненого життя. Ми знали те, що нам прийдеться розлучитись, може і на довгий час, із найдорожчою всім нам особою — Його Блаженством Первоієрархом Йосифом. Але ми не хотіли допустити цих думок до нашої свідомості. Нам добре було тоді там підчас величніх рідних торжеств. Архієрейська св. Літургія, торжественність хвилини, обставина приявності всієї нашої Ієрархії, що у вільному світі, масова участь більш чим трьох тисяч українських паломників — священників, ченців, черниць та мирян, двотисячя учасників — гостей, чудовий спів згаданих вже двох хорів, вресні дарована вседобрим Творцем прегарна соняшна погода італійської осені — все це докінця полонювало нас та родило сповид вільної від земської злости радости неба.

Коли на «малому вході» диякон заінтонував „Прему-

Соборна архисрейська св. Літургія 28 IX 1969 р. перед собором Святої Софії

дрість, прости”, в небо понеслась пісня-молитва „*Прийдіть, поклонімся і припадім до Христа. Спаси нас, Сину Божий, що воскрес із мертвих, співаємо Тобі: Алілуя*”. Враз із хористами святомиколаївського торонтоńskiego собору повтаряли і наші уста цю літургійну молитву — „*Прийдіть, поклонімся і припадім до Христа*”. Припадали наші душі в поклоні перед Всемогутнім Творцем, бо „*вчинив нам велике Сильший і святий ім'я Його. І милосердя Його від роду до роду для тих, що бояться Його*” (Лк. 1:49-50).

Вслухуючись у чудово під мистецьким оглядом виконане та з питомою українській душі набожністю проспіване «Входне», мені здавалося, що з багатотисячною громадою наших прочан молилася тоді ціла Україна. Молилася, дякуючи за досвіди і терпіння, що очищують душу, молилася, величаючи Його — Доброго і Милосерного за дар торжества посвячення собору Святої Софії. Це торжество було для нас на правду даром Божим!

Читаючи ці рядки, слідкуючи за моїми враженнями і спостереженнями, дивуватись станеш, дорогий читачу, обставині, яку цілий час наголошую — все торжественно й величчю відбувалось . . . Як же це так, ні одного недотягнення не було в нічому, хоч би бодай якоїсь тіні в організуванні, чи персведенні самих святкувань? . . . Чи є щось на світі, створене людською рукою, що було б в собі звершене, вільне від хиб та недомагань? Були недоліки і в римських святкуваннях. Але, я переконаний, спричинені не злою волею, а обставиною часу приготувань. Мені хочеться вірити, що не знайдеться ніхто, хто необачним словом порушив би велич самих торжеств, принизив їхній до глибини душі зворушувачий настрій, відчинив двері «святая святых» нашого церковно-народнього життя, зовні яких Первоієрарх Йосиф бажав поставити все те, що нас дітей одного народу могло б ділити, відчувувати, а то й різнити. Мені здається, що пошана до найдостойнішого між нами не дозволяє на прилюдну критику того, що його самого разило, чого він не бажав, а то і не мав можності даним недолікам запобігти. Про них, на мою скромну думку, треба говорити так, щоб з цього наука на майбутнє була.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА МАЙБУТНЄ НАРОДУ ЛЕЖИТЬ НА НАС . . .

Якої ваги в нашому народньому житті були ці святкування, сказав Верховний Архиспископ Йосиф у знаменитій проповіді по св. Євангелії. „*Два різні почування — почав своє слово Первоієрарх Йосиф — проймають нашу душу, жажу і радости. Почування жажу, чи належно оцінюємо вагу минущої хвилини, чи вірно здаємо собі справу з новою подією та чи зміємо, як слід, в покорі зложити Господеві щире подяку? З другого ж боку, ворухиться неспіла думка, що все-таки, слава Богу, у нашій важкій недолі і непосильних труднощах ми могли завершити оце додатне досягнення і постуити крок вперед, хоч як би хто неприємливо щині не за-*

дивлявся на нашу радість і на продовжування нашої світлої Софійської традиції великих князів Володимира Великого й Ярослава Мудрого у Києві”.

В дальших словах своєї проповіді сказав Верховний Архiepіскоп Йосиф, що храм Святої Софії є перш-усього актом благодарення українського народу за всі добродійства й хрести. Він святилище Господнє, храм молитви і благань за майбутнє. Він сильна твердиня у нашій боротьбі, джерело живої води просвітління, покріплення і росту. Піднести і звернути душу до Бога, це найвища чинність людини на землі. *„Де ж краще підноситься душа до Бога в молитві, як не в Його храмі? Кожний тут, бодай на хвилину у вічності! А радість цієї хвилини тим більша, що Ви, Дорогі Брати і Сестри — говорив Первоієрарх Йосиф — прийшли до свого дому і свого храму, здвиженого Вашими жертвами і Вашою керованицю”.*

Храм Святої Софії повинен бути заохотою до усильної молитви всього народу до Божої Мудрости за просвітлення і порятунок у найважчих стражданнях і терпіннях наших. Зокрема цей храм нехай буде спільним нашим храмом із православними братами, так як він в одинадцятому сторіччі, у найсвітліші часи наші об'єднував увесь наш народ — у собі та у вселенській католицькій Церкві.

Переносячись із слухачами проповіді думкою в подібний момент на Україну, до Києва, Верховний Архiepіскоп, згадав митрополита Іларіона, як він голосив своє «Слово о Законі і Благодаті». Величаючи князя Володимира, який володів мужеством і хоробрістю, кликав митрополит Іларіон: *„Встань, Чесна Главо, з гробу твого, встань отряси сон. Ти не вмер!”* І кінчав свою проповідь Верховний Архiepіскоп Йосиф: *„Здаймо собі справу з того, що стоїмо в довгому історичному ряді наших церковних і державних мужів, вірних і громадян; здаймо собі справу, що відповідальність за майбутнє нашого народу лежить на нас, сучасних і грядучих поколіннях, оживити давню світлу українську традицію в думанні і діянні. Важке це завдання, та Божя Мудрість нехай просвічує нам шлях. Виходім із цього Дому Божої Премудрости на свої всеземські поселення, підбадьорені і впевнені, що наша недоля скінчиться й ясний день перед нами зоріє”.*

По проповіді Первоієрарха Йосифа, митрополит Максим прочитав молитву Божого слуги Андрія Шептицького про Божу Мудрість. Голосники несли слова Кир Максима, даючи всім приявним можливість участувати в молитві, прохаючи дару Мудрости. Неважко було догадатися, чому Верховний Архiepіскоп Йосиф доручив читати цю молитву. Як дуже конечною є чесного Мудрости! Вона провадить людину дорогою Божих заповідей, допомагає бачити Божу волю та розуміти її, зберегти гідність Божого дитинства, бути людиною, щоб успішно пройти земну мандрівку . . . Так і приходила думка : чи саме не дар Божої Мудрости дав ісповідникові Йосифові силу мужньо визнавати віру в час важкого ув'язнення, перетривати важке поневіряння сибірського заслання,

якого терпіння видавались часто передвісником смерті . . . Як добре було б час-до-часу відмовляти ту молитву, чейже Бог «серцем сокрушеним і смиренним не погордить». Бо дай кілька рядків цієї молитви наведу ось тут: „*Великий і всемогучий Боже! Зішли на мене з високих і святих Своїх небес і від престола святої слави Твоєї святу Мудрість, що сидить праворуч Тебе. Дай мудрість Твого угодбання, щоб я у житті змів те, що Тобі миле, гаряче бажати, мудро шукати, у правді признавати і досконало вивоняти на славу і честь Твого святого Імені . . . дай мені мудрість Твоїх доріг і мудрість ходити стежками Твоєї святої волі . . . дай мудрість щирого і простого наміру, мудрість простоти і щирости . . . мудрість правдомовности і добрих діл . . . мудрість Господнього страху . . . дай мені мудрість правости, нехай ніколи не зводить з дороги обов'язків ніякий самолюбний намір; дай мені мудрість мужества і сили, нехай мене не звалить ніяка буря; дай мені мудрість свободи, нехай мене ніколи не поневолить ніяка насильна пристрасть . . . дай мені мудрість жертви, мудрість хреста, мудрість крові; Боже, дай мені вкінці ту мудрість, що згідно з Твоїми святими намірами веде до злуки Церков під одним звершім настирем Вселенським Архисресм; дай мені мудрість те діло святого з'єднання цілноти, любити, для нього і життя посвятити . . .*”

Велике враження зробила та молитва на учасників торжества. Це кожний глибоко відчував, спостерігаючи, в якому набожному настроєві проходила св. Літургія. Не дивуєся, дорогий читачу, що так багато місця віддаю богослужбі. Я хочу у твоїй душі відтворити образ, що для нас учасників незабутнім лишився на все життя. Я хочу допомогти твоїй уяві перенестися в ті чудові дні в Рим і відчутти-вжитися в радість, яка збуджувала в нас почування вдяки доброму Творцеві, що сподобив наш нарід в історію свого життя вписати ті небуденні святкування.

ТОБІ ВРУЧАЄМО ВСЕ НАШЕ ЖИТТЯ . . .

В святому писанні Старого Завіту Богом надхнений автор описує жертву Ноя, яку приніс він Творцеві, врятувавшись з родиною від неминучої смерти в потопі: „*Тоді Ной спорудив Господеві жертівник, узяв усякого роду чистих тварин і всякого роду чистих птаків і приніс усепалення на жертівнику*” (Буття 8:20). Чи міг щось кращого зробити Первоієрарх Йосиф, врятувавшись прямо чудом від неминучої смерти в час сибірського заслання, як збудувати на честь Премудрости Божої храм та враз із своїми духовними дітьми принести Богові жертву хвали і благодарення? Направду, аж дивно подумати, як цією благодарною св. Літургією Верховний Архиспископ Йосиф неначе повторював те, що записало св. Письмо про жертву врятованого від потопу Ноя!

Як багато надхніння давали ті почування вдяки милосерному та скорому на поміч Богові. Як оживали почування віри, надії, любови! Це дало завважитись передовсім тоді, коли то на літургійний завзив «Возлюбім друг друга . . .» Ар-

хисреї та сослужачі з ними священники підходили до Первоієрарха Йосифа до «поцілунку мира». Який чудовий то обряд, кілька в ньому символіки, яка глибока наука! Як дуже потрібна саме нам, і то усім, правдива любов, без якої людина, за словами св. апостола Павла, є нічим перед своїм Творцем: *коли б я говорив язиками людськими й ангельськими, а любови не мав, став би я мов мідь звеняча або кимвал брисячий* (I. Кор. 13:1) . . .

Співом Символу віри, мішаний хор святомиколаївського собору в Торонто під управою проф. І. Коваліва, закінчив свою участь у св. Літургії. Йому на зміну, починаючи з Канону св. Літургії аж до кінця богослужби, співав візантійсько-український хор з Утрехту під управою проф. М. Антоновича.

Зворушуючим був момент освячення, коли то 17 Владик та 7 сослужачих священників враз із своїм Первоієрархом Йосифом довершували таїнственне перестествлення евхаристійних видів. Не менш таїнственною була хвилина святого Причастя. Той момент святої Літургії був живим повторенням події, з'ясованої чудовою мозаїкою в головній апсиді собору Святої Софії, що про неї я вже згадував. Біля святої трапези причащалися дійствуючі у св. Літургії Архисреї, священники та диякони. Опісля два Владики причащали усіх священників, що в двох рядах стояли перед іконами Спа-

Члени святомиколаївського хору з Торонто приступають до св. Причастя.

сителя і Пресвятої Богородиці — символічного іконостасу підчас цієї св. Літургії на святософійській площі. А на п'ятьох місцях, в уявному храмі вірних, ждав Евхаристійний Христос на всіх, що зі страхом Божим і вірою приступали до Господньої Трапези.

Так і відчувалось, що участь українських прочан у цих великих святкуваннях не була тільки фізична. Вона вся була наскрізь літургійна. Всі єдналися душевно, як найтісніше з безсмертним Царем і Богом, неначе наголошуючи цим літургійну молитву: *„Тобі вручасмо все наше життя і надію, Владико чоловіколюбче, і просимо, і молимо, і благасмо: сподоби нас причаститися небесних Твоїх і страшних тайн . . . з чистою совістю, на відпущення гріхів, на прощення прогрішень, на спільність зі Святим Духом, на насліддя царства небесного, на сміливість перед Тобою, не на суд і не в осудження“*.

У святому причастю участвовали і многі римокатолики, як можна було це завважити по формі св. хреста, яким знаменували себе у цій святій хвилині . . .

Многоліттям Святішому Отцеві та українському народові, що його вніс Первоієрарх Йосиф, та могутнім «Боже великий, Творче всесильний» закінчилась св. Літургія.

Верховний Архиспископ Йосиф, всі сослужачі Архисереї, священники та дякони ввійшли до храму Святої Софії, де вже були приявні підчас відправи св. Літургії, церковні і світські достойники — кардинали, єпископи, настоятелі монашеских чинів, дипломати й інші. На хорах, святомиколаївського собору хор, співав псалми.

ВИЖИДАЮЧИ ПРИБУТТЯ ПАПИ ПАВЛА VI . . .

Зближалась година 10:30, всі ждали прибуття Святішого Отця. В многотисячній громаді прочан визначено окремо шлях, яким мало проїхати папське авто. Кожний з приявних думав про одне, щоб як найблище бути цієї «папської дороги», очевидна річ всі на одному і тому самому місці не могли стояти . . . «Покривджені» вдоволялись самою приявністю на торжестві та надією, що хоч здалека, все ж таки бачитимуть Святішого Отця.

Ми всі ждали прибуття Папи Павла VI. Хвилини виждання були варті уваги. Понад три тисячі українських прочан — священників, ченців, черниць і мирян враз із своїми Архисереями були не принагідною громадою християн, що то, найшовшись в Римі, бажали побачити Папу. Ні, там на святософійській площі в неділю, 28 вересня 1969 р., була Українська Церква, яку офіційно мав відвідати Святіший Отець і для собору Святої Софії — символу живучості нашої Церкви — мав принести мощі Папи - мученика Климента I.

Ці думки попроварили мене в сиву давнину християнства. Вона пригадує нам не тільки життя св. Климента, четвертого з ряду Вселенського Архисерея. Вона пригадує нам також те, що зв'язки України з Римом несьогоднішні.

Папа Климент I був третім з черги наслідником св. Петра.

Уважається Апостольським Отцем, значить був сучасником Апостолів та їхнім співробітником. Про нього згадує св. Павло в листі до Филип'ян, називаючи його своїм помічником. Про св. Климента згадує також св. Єронім, кажучи, що він „бачив Апостола Петра і Павла, говорив з ними, в його увазі звеніла їхня проповідь та своїми очима бачив Апостольську традицію”. Що св. Климент був дійсно сучасником св. Петра і Павла підтверджують два ранні церковні письменники, Ориген та Евсевій. І правдоподібно св. Петро висвятив його в єпископи, але годі сказати, які обставини зложилися на те, що щойно на склоні першого сторіччя св. Климент перейняв керму Христової Церкви.

Христовою Церквою кермував Папа Климент I дев'ять років. В тому часі жив ще євангелист і апостол св. Іван, який, як знаємо, одинокий з апостолів помер природною смертю. І саме ця обставина кидає світло на те, як християни апостольських часів розуміли справу верховного проводу в Христовій Церкві. За папи Климента I в коринтській християнській громаді був постав спір, що загрожував життю самої громади. Коринтяни не звертаються до св. Івана, апостола, тоді єпископа в Ефесі, але до третього наслідника св. Петра на апостольському римському престолі папи Климента I і він розв'язує спір. Той клясичний приклад сивої давнини говорить про те, що наслідники св. апостола Петра не тільки виконували верховну владу у Церкві, але ті права за ними визнавали і тодішні християни.

Римський цісар Траян заслав папу Климента на Херсонес — сьогоднішній Крим в Україні. Там його й замучено. Йдучи за традицією, що зберігалася в християнській громаді на Херсонесі, апостоли Слов'ян св. Кирило і Методій мали віднайти мощі св. Климента. Ті мощі, св. Кирило приніс до Риму і зложив у церкві св. Климента папи, побудованій ще в часах Константина Великого. І в Києві була частина мощів св. Климента. Звідкіль це знаємо?

На соборі українських єпископів в Києві 1147 р., вибрано митрополитом Української Церкви — ченця Зарубського монастиря біля Канева — Кліма Смолятича. Цього вибору доконали українські владики без згоди царгородського патріярха. Щоб неначе узаконити цей вибір, висвятивши Кліма Смолятича, єпископи благословили його головою св. Климента Папи і мученика.

Те свідоцтво історії незвичайно цікаве. Воно ясно говорить нам, яке становище Українська Церква княжих часів займала до історичного спору між Римом і Візантією.

Ось і в неділю, 28 вересня 1969 р., прийшла ще одна нагода затіснити ті давні зв'язки Української Церкви з Апостольською Столицею. Здійснення її всі ми нетерпеливо ждали . . .

Удекорована українськими і палськими прапорами в'їздова брама, що нею мав приїхати до собору Святої Софії Папа Павло VI, на всятософійську площу, звертала увагу всіх, хто їхав рухливою вулицею Боччея. Я вже згадував про те, що «папська дорога» була окремо відзначена деревля-

ними передгородками, щоб у многотисячній громаді прочан можна було легше зберегти свободний проїзд для папського авта. Українські прапори, що синьо-жовтими барвами мінілиса у світлі ясного сонця, говорили про те, хто зустрічатиме Вселенського Архиєрея. Окремий почесний шпалір українських пластунів і сумівців, що в дволаві від вулиці Боччая аж до собору Святої Софії відзначували «папську дорогу», збуджував у своїх почування радості, а в чужих подив. А мені думалось: як воно гарно було б, коли б так спромоглися були ці дві наші заслужені на полі виховання молодечі організації «стягнути» на це велике українське торжество бодай половину свого членства, як більше імпозантною була б ця «папська дорога» до нашого рідного собору. А може так воно ще станеться? — питає я сам себе . . . Чейже живемо всі надією, що вдруге прийдемо з поклоном до свого Первоієрарха.

Прийдемо, і то в багато численнішій громаді, віддати поклін рідному патріярхові. Тоді конечним буде подбати про численнішу репрезентацію Пласту і СУМ-у, що в своїх рядах збирають ідейну і надійну українську молодь у вільному світі. Цю молодь так любить Його Блаженство Йосиф. За її рідне виховання так дуже турбується . . . А, коли йдеться про те, яку виховну силу має участь молоді у цього рода торжествах, варто над справою вже тепер думати.

Дев'ять кардиналів зі своїм деканом кардиналом Тіссраном начолі і багато інших ватиканських прелатів, безпосередньо перед приїздом Папи, прибули теж на наше свято. Вони проходили поміж рядами прочан, зміряючи до собору Святої Софії. Многотисячна громада українських прочан мусіла зробити на них помітне враження. А дехто з них може й не сподівався цих тисяч народу. І мені пригадалися слова апостола Филіпа, що їх сказав він до недовірливого Натанаїла: „*Прийди і подивися*” (Ів. 1:46). Справді, чи в обличчі ентузіазму українських тисячних прочан міг ще хтось дальше вперто твердити, що Первоієрарх Йосиф полишений собі самому і не має народу за собою! Як колись у день П'ятдесятниці до Єрусалиму були зійшлися ізраїльські паломники з Мезопотамії, Кападокії, Понту, Азії, Єгипту, Лівії, Риму, щоб тим унаочнити живучість жидівського народу, так і в неділю, 28 вересня, до Риму на посвячення українського собору Святої Софії «збіглися» українські паломники з вільної Європи, Канади, З'єдинених Держав Америки, Аргентини, Бразилії, Австралії, Боснії, Бачки, Пряшівщини та Польщі, щоб прилюдно заманіфестувати свою любов до рідної Церкви і свою вірність українському народові. Як один монологі станули біля особи верховного архієпископа Йосифа Архиєрея, священики, ченці, миряни, політичні і культурні провідники, представники організацій, народні діячі, науковці, письменники, мистці, молодь, — вся українська спільнота в розсіянні суцзя.

Не обійшлося і без комічних моментів. Один із «видних» римщухів, який все вперто відстоював протипартіярхальні позиції, на своє нещастя, в неділю, теж з'явився на святософійській площі. Так, «на своє нещастя» бо те, що опишу не

принесло йому чести. Зі смутком оповідали про те такі його приятелі, які даремно шукали його і в п'ятницю і в суботу, обіцяючи собі багато дечого в Римі побачити. Він вирішив собі проїтися «папською дорогою». Не треба ж було протискатись крізь маси народу. А до того, думав він, мені всі знають у Ватикані, чому ж то не скористати з нагоди та й не перейти приготованою для Папи дорогою. І тут сталось те, чого він не міг сподіватись. Прибічна папська сторожа, що підчас прилюдних появ Святішого Отця дбас про його особисту безпеку, не дозволила згаданому докінчити початої дороги . . . Мусів сердега зійти на бік і з соромом зрезигнувати з наміру.

«СЛАВА» — «ВІВА ІЛЬ ПАПА» . . .

А ось і появилсь папське авто. Знялись могутні оклики «Слава» та й італійське «Віва іль Папа». Оплескам і радісним окликам не було кінця. Стоячи у відкритому авті, Папа Павло VI приязно до всіх усміхався, повертаючи голову на всі сторони та благословляючи: бистре око мусіло спостерегти форму папського благословення. Хоч сам Вселенський Архисреї є латинського обряду, своє папське благословення уділює формою східного обряду — пальцями правої руки зложеними в початковій букви ІХС. Цю давню форму літургійного благословення, за приписами східного обряду, зберігають всі Вселенські Архисреї, благословляючи народ. Цею нам рідною формою знаку святого хреста благословив нас — українських прочан — Папа Павло VI.

Біля собору Святої Софії зупинилось папське авто і Святійший Отець решту дороги перейшов пішком в супроводі префекта папської палати та одного зі своїх прелатів.

Зворушуючою була хвилина зустрічі Святішого Отця з Первоієрархом Йосифом, що в оточенні своїх Владик перед собором Святої Софії, ждав на достойного гостя. На дискосі покритому червоним ілітоном держав верховний архієпископ Йосиф мощі св. Климента І. Папи — мученика. Святійший Отець набожно поцілував мощі та, взявши дискос в руки, благословив мощами зібраний на святософійській площі народ. І знову змоглись оклики «Слава» — «Віва іль Папа». Під звуки могутнього «Алилуя» утрехтського чоловічого хору, ввійшов Святійший Отець до собору Святої Софії, положив мощі св. Климента на св. трапезі, обкадивши їх запашним тяміямом. Папу Павла VI супроводили у цьому «вході у храм» всі наші Архисреї, сослужачі у святій Літургії священники і дякони, а вхід цей замикав господар української обителі в Римі Його Блаженство Йосиф. Святомиколаївський хор з Торонта співав масстатичне многолітствіс . . .

Супровівши Святішого Отця до «горного сидження» верховний архієпископ Йосиф прохав його усісти на тому почесному місці. Кругом Папи з лівого та правого боку св. трапези станули всі наші Архисреї, а дальше, усі священники — прочани. У храмі вірних, в середній наві, у двох рядах стояли кардинали й прелати Ватикану, амбасадори деяких країв,

Папа Павло VI цілує моці св. Климента Папи.

дипломати, високі італійські урядовці, журналісти, працівники пера, наші приятелі і такі, що побачивши нас-українців, повну набожного настрою нашу богослужбу, чаруючий обряд, почувши прегарний спів хорів, відчули приязнь до нас.

Побут Святішого Отця серед українців у їхній рідній святині Божої Премудрости записався у всіх учасників того торжества глибоко в пам'яті. Він утривалений на фільмовій стрічці, магнетній ленті, у пресі, радіо. Він перейшов до

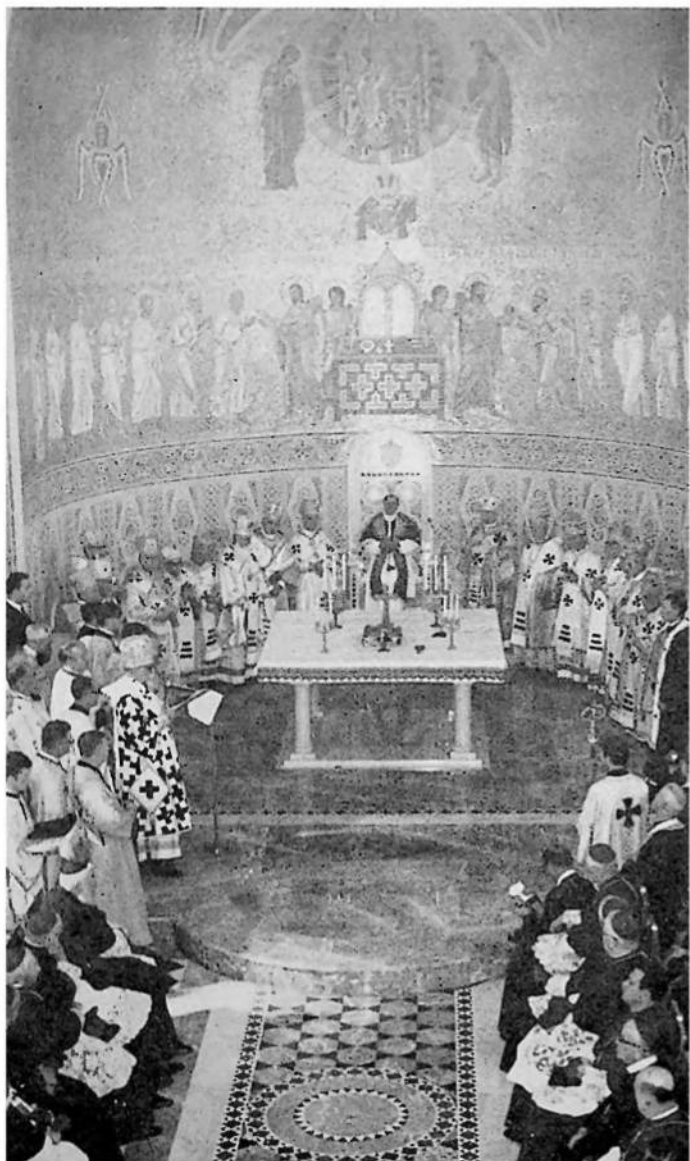
історії, як свідок Божого благословення на ділах і починах ісповідника віри Первоієрарха Йосифа.

ПЕРВОІЄРАРХ ЙОСИФ ВІТАЄ СВЯТІШОГО ОТЦЯ

Приявність Святішого Отця Папи Павла VI в соборі Святої Софії створила обставину, якої не переживав ні один український архієрей в минулому. Наші владики не раз зустрічалися з Вселенськими Архієреями приватно, чи й торжественно. Хоч би взяти до уваги те, що кожний єпископ Христової Церкви має обов'язок відвідувати Апостольський Престіл та здавати звіти зі своєї архиєпископської праці. Але ще ніодні з наших архієреїв не здавав перед Святішим Отцем такого звіту із своєї праці, як це вчинив Первоієрарх Йосиф. Свій звіт писав ісповідник віри Йосиф 18 років власним терпінням і кров'ю. Ще жодний з наших архієреїв не виступав так перед Святішим Отцем, як в неділю, 28 вересня 1969 р., Його Блаженство Йосиф — не тільки в імені цілої помісної Української Церкви, але й у приявності всіх на волі перебуваючих наших Владик, багато священників, ченців і черниць та вірних, які, як прочани на римських святкуваннях, репрезентували весь Божий люд Української Церкви. Яке могутнє було це слово верховного архиєпископа Йосифа! Якщо можна б парафразувати тут св. Письмо, то Первоієрарх Йосиф, говорив, як той що має владу.

Звернім увагу на деякі місця слова привітання верховного архиєпископа. Почав своє слово Первоієрарх Йосиф ствердженням, що діяння розуму й волі є суттєвими прикметами Божого ства: *„Перший рух Бога-Отця — це думка (думка), і з цього думання бере початок відвічне життя і вся дія та сотворення на-зові . . . Тайнственным плодом акту Божої думки (себенізнання Бога-Отця) є друга Божя Особа — Мудрість Божя, що «вийшла з уст Всевисьшого» (Сирах, 24:3) і з ним повіки перебуває. Ця Божя Мудрість є роджена перед віками, «коли ще не було безодень, Я зачалась» (Прип. 8:24). Вона виявляє себе різноманітними актами і в кожному творінні, але в найвищому ступні в людий, в її розумі та волі, як образ внутрішнього Божого життя”*. Первоієрарх Йосиф говорив дальше, що умом своїм людина дорожить, як найбільшим Божим даром. Поганські народи мудру людину уважали найбільшим ідеалом, що його може досягнути чоловік на землі. А жидівський цар Соломон не просив в Бога срібла та золота, але мудрості в житті . . .

Згадавши церкву, Святої Софії в Царгороді, що її в 6 сторіччі збудував цар Юстиніян, верховний архиєпископ сказав, що вона є висловом почитання Божої Мудрости на християнському Сході. В архітектурі та красі мозаїк царгородська Свята Софія по сьогоднішній день неперевершений шедевр мистецтва. Друга ж Свята Софія, в Києві, збудована князем Ярославом Мудрим, по всі часи буде виявом глибокого почитання Божої мудрости в княжій Русі-Україні. Навівши ряд історичних дат і фактів з минулого України та Христової Церкви в ній, верховний архиєпископ Йо-

Первоісрарх Йосиф вітає Святішого Отця Пана Павла VI.

сиф вказав на те, як високо стояла в княжі часи наука і культура в нашому народі. Хоч монгольська навала підкосила державне життя нашого народу, науки не змогла знищити. В 16 і 17 сторіччях наука та розвивалась у школах церковних брацтв. Згадав тут Первоісрарх Йосиф митрополитів Веляміна Рутського та Петра Могилу й князя Константина Острозького — опікунів і меценатів української науки того часу. Окремо підкреслив ісповідник Йосиф зв'язки Української Церкви на протязі історії з Апостольським Престолом.

Згадавши руїну, що її завдала Українській Церкві та науці большевицька окупація в наші дні, верховний архієпископ сказав, що український католицький університет ім. св. Климента Папи та собор Святої Софії — є продовженням нашої рідної традиції, але вже на італійській землі. Його Блаженство Йосиф, зложивши Святішому Отцеві подяку за те, що своїм авторитетом забезпечив свободний розвій богословських і світських наук у Римі, кінчив своє слово так: „Благословіть, Святіший Отче, всіх наших добродійв, прихильників цієї установи . . . Просимо Вашого благословення для кожного українця, чи — то з рідних земель Батьківщини, чи з крайніми еміграцій, який тут шукатиме просвічення і помочі в надбанні правдивого знання в цих складних обставинах . . . Святіший Отче, благословіть нас.” По цих словах Первоісрарх Йосиф підійшов до Папи Павла VI, що оточений всіма нашими Владиками сидів на «горному сидженні». Святіший Отець не тільки благословив верховного архієпископа, але й, обнявши обома руками, сердечно вітав.

НАШІЙ РАДОСТІ НЕ БУЛО ГРАНИЦЬ . . .

Зворушуючою була ця хвилина. Нам українським прочанам на торжество посвячення Святої Софії здавалося, що цею сердечністю, виявленою Первоісрархові Йосифові, Святіший Отець хотів винагородити ті всі моральні терпіння, що їх зазнав ісповідник Йосиф, не тільки у кайданах, але вже і тут на волі будучи. В цих дружніх вітаннях Святіший Отець виявив теж і свою особисту пошану для голови Української Церкви за неустрашиму поставу в часі страшного заслання, за ісповідництво віри, якому здається рівного немає.

Це ж довгих 18 років карався Первоісрарх Йосиф на каторжних роботах на сибірському засланні. Великий попередник і учитель Папи Павла VI, Його Святість Папа Пій XII, 23 грудня 1945 р., в Енцикліці про Українську Католицьку Церкву писав так, про увязнених вже тоді наших Владик: „Коли ви тепер находитесь в кайданах і розлучені з вашими синами не маєте змоги проповідати та подавати правди св. віри, самі ваші кайдани дужче і вище голосять і проповідують Христа”.

А Папа Павло VI, вже звільненому з заслання верховному архієпископові Йосифові, в золотий ювілей його священства, тому два роки, так говорив: „Ти незвичайно заслужився для священної служби і для Церкви. Бо як Львівський український Ієрарх був ти в пастирській діяльності благорозум-

ний, в учительському уряді рвний, у всему повний любови. Готовий за твою Церкву вмерти, чи-то на ділі, чи-то бажанням, ти претернів за ім'я Ісуса чималі страждання з незламною терпеливістю і мужністю, які для хвали твого духа додають ще нову незвичайну красу, осяяну гідним пошани світлом”.

Цю пошану ще раз виявив Вселенський Архисреї Папа Павло VI ісповідникові віри верховному архиспископові Йосифові підчас торжества передання мощів св. Климента Папи українському соборі Святої Софії в Римі. Нашій радості не було границь . . .

Ватиканський щоденник «Ль'Оссерваторе Романо» з понеділка, 29 вересня 1969 р., присвятив торжеству посвячення Святої Софії дві перші свої сторінки, ілюструючи опис свята чотирма світлинами. Описуючи недільне торжество, цей щоденник подав повний текст слова Його Блаженства Первоієрарха Йосифа, що ним верховний архиспископ привітав Святішого Отця. На першій сторінці «Ль'Оссерваторе Романо» в тому ж самому числі подав повний текст слова Папи Павла VI, починаючи ось цим поясненням: „Папа Павло VI від-

відав учора рано нову українську церкву, яку здегнено в Римі при вулиці Боччея, і приміщення Українського Католицького Університету ім. св. Климента, побіч самої церкви. Після вислухання привітального слова Кардинала Йосифа Сліпого, Папа виголосив промову”.

Привітавши верховного архиспископа Кардинала Йосифа, братів у єпископстві та священстві, Папа Павло VI сказав: *Зокрема ви, українці, що живете поза територією вашої нації, і тут зійшлися з різних сторін Європи, Америки і світу . . . і ви, римляни, що знову ж таки за своїм традиційним звичаєм приймаєте оцих синів української нації, вже не як чужинців, але як виходців з їхньої батьківщини . . . усі ви прославляйте з нами Бога, який дозволяє нам радіти цим днем в якому відбуваються великі задуми Божі й історичні, як на це вказують слова висловлені Кардиналом Йосифом Сліпим”.*

Нав'язуючи до щойно збутої в соборі Святої Софії події — передання мощів св. Климента мученика, Папа Павло VI вказав на славне минуле словянського християнства, що його насадили проповіддю св. євангелії словянські апостоли Кирило і Меодій. Саме св. Кирило в IX сторіччі приніс до Риму мощі замученого на Херсонезі Папи Климента.

Згадуючи Святу Софію константинопільську і київську, Папа Павло VI сказав: *„Оті історичні горизонти, що ось відкрилися перед нашим зором, кидають своє світло на оцю нову римську церкву, посвячену Святій Софії. Вони кажуть подивляти один факт, який виглядає дуже простий, а є дуже незвичайний: вічна життєвість, мирна, але непереможна Української Католицької Церкви . . . сьогодні в Римі Українська Католицька Церква підносить свої намети, яким, як це видно, повірено спадкоємство минулих сторіч і обігнучо майбутніх віків. Ми радіємо цією подією і в ній добавчемо благодать Божого Промислу. Бачимо знак церковної спільности. Бачимо запоруку незмінної програми цього Апостольського Престолу, стільки разів потвердженої нашими попередниками - Левом XIII, Пієм XI і Пієм XII, щоб шанувати, що більше, щоб піддержувати в ізній справжній непорочності ті Східні Церкви, які бажають творити єдине стадо Христове з цією Римською Церквою, і які, як ось Українська Церква, засвідчують це братньою солідарністю, синівським довір'ям, люб'язною співпрацею, щоб утвердити і поширити у світі християнське ім'я”.*

Я свідомо навів цю частину слова Папи Павла VI. Воно не тільки дає свідоцтво нашій Церкві, але воно і зобов'язує самого Святішого Отця, який «важить» кожне сказане слово. Це слово Вселенського Архисрея до якоїсь міри притуплює гостроту неприхильних нам українцям виступів і потягнень деяких ватиканських чинників, що в полоні “екуменічного духа” затратили почування справедливости. Я б сказав, затратили щось більше — почування пошани до ісповідництва та мученичої крові сотень тисяч синів і доньок Української Помісної Церкви, які за вірність Христові пішли на найважчі терпіння, а то й смерть . . .

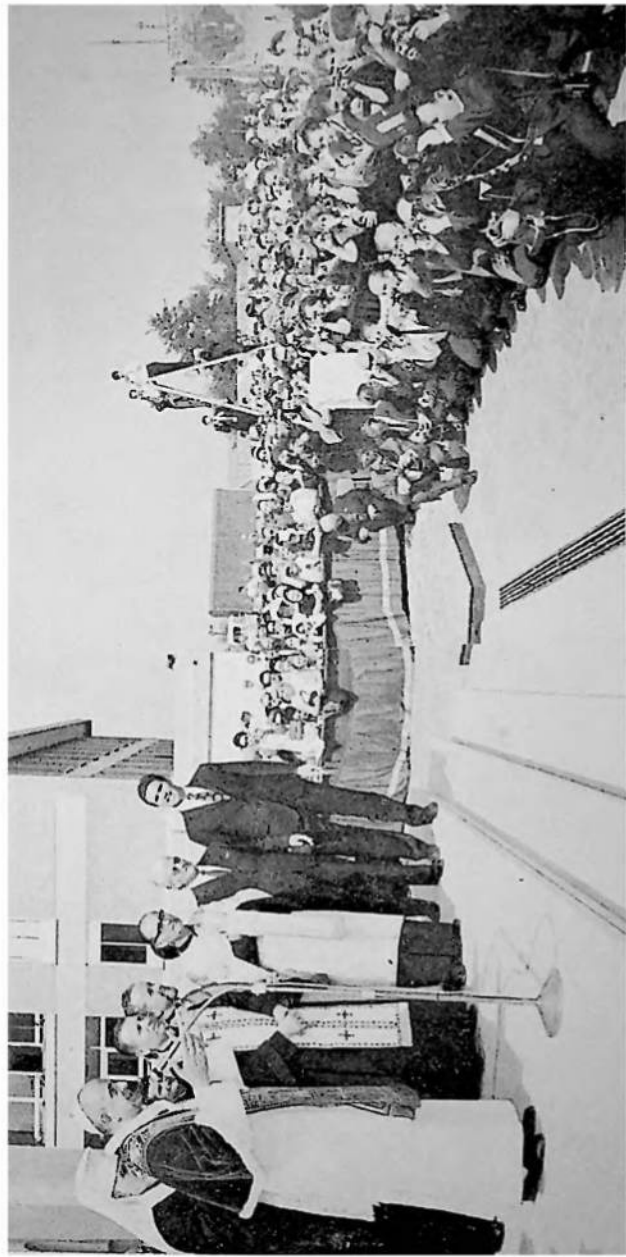

Виявами пошани і похвали для Первоієрарха Йосифа Святіший Отець кінчив своє слово. Він сказав, що пізнав Його Блаженством Йосифа ще в далекому 1923 р. Радіє його звільненням з заслання за старанням Папи Івана XXIII і бажас, щоб тимчасове перебування голови нашої Церкви у Ватикані було погідним і плідним на добротворчість та світило прикладом безстрашної вірності Христові і Його Церкві. Йому іவர், хто допомагав у важкому ділі, яке цим торжеством завершуємо — сказав Папа Павло VI — „наше призначення і наше благословення”.

Вставши з «горного сидження», Святіший Отець перейшов перед св. трапезу, вручуючи верховному архієпископові окремий дар для собору Святої Софії — дорогоцінну чашу. Тоді, починаючи зправа, підходив Папа Павло VI до кожного нашого архієрея, як стояли вони у черзі довкруги св. трапези, вітався з кожним і передавав дарунок-пам'ятку: диптихи з мідоритами свангельських сцен, як Різдво, Богоявлення, нагірна Христова проповідь, uzдоровлення сліпородженого, Тайна вечер'я, розп'яття, воскресення і зшестя Святого Духа. Довше говорив Вселенський Архієрей з ісповідником віри Пресвященнішим Василем Гопком — пряснівським єпископом, митрополитом Канади Кир Максимом Германюком та архіпастирем скитальців, архієпископом Іваном Бучком.

Спитасш, дорогий читачу, що ж це таке диптихи? Слово це грецьке, а означає воно подвійну табличку з написами чиконами на кожній із них. Такі самі диптихи з свангельськими сценами одержали кожний з наших архієреїв. Є ще інше значення слова диптих. Не має воно жодного зв'язку із моїми споминами, але варто його пояснити. У Східній Церкві слова диптих уживали давно і ще й сьогодні уживають на означення пом'яника за живих і померлих, що з нього відчитус священник імена підчас св. Літургії. В давнину вписане ім'я списока до «диптиху» вказувало на його правовірність. Коли Церква викреслювала чиесь ім'я із диптихів, це означало, що він був відлучений через єресь від правдивої Христової Церкви.

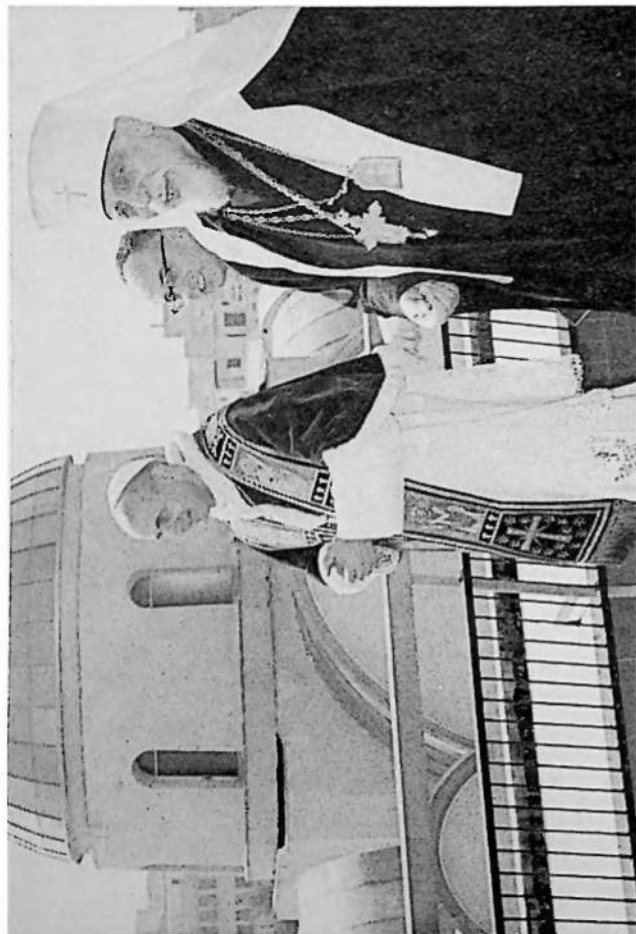
Обдарувавши всіх наших архієреїв пам'ятками, Святіший Отець в супроводі наших Владик та Первоієрарха Йосифа ще раз виїшов перед собор Святої Софії, щоб поблагословити зібраних там прочан. Ця поява Папи Павла VI перед зібраними на святософійській площі тисячними масами прочан була неначе нагородою для них усіх, що не могли увійти в Собор Святої Софії та живо, як наочні свідки, у частувати в обряді положення мощів св. Климента Папи на престолі вчора посвяченого храму. І ось знову змоглися оплески на честь Папи та оклики: «Слава», італійське «Віва іль Папа» та ще один оклик могутній і безнастанно повторюваний: «Хай живе патріярх Йосиф». Хоч Святіший Отець не розуміє української мови, з двох слів напевно догадувався про що йшлося. Ці два зрозумілі Папі слова були: патріярх Йосиф. Папа усміхався приязно до нас — прочан — та благословив. Голосники несли в простори спів мішаного хору святомиколаївського собору з Торонта . . .

Шапа Павло VI промовляє до українських полонників 28 IX 1969 р.

СВЯТИШИЙ ОТЕЦЬ ОГЛЯДАЄ БУДИНОК УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Папа Павло VI знову вернувся до собору Святої Софії в асисті усіх наших Владик. Там у соборі вони залишились, а Святіший Отець супроводжений Первоісархом Йосифом, перейшов до будинку українського католицького університету. В ньому Папа ще не був. Правда, прийнявши свого часу з рук

Папа Павло VI і Первоісарх Йосиф на терасі Українського католицького університету.

верховного архієпископа Йосифа видання цього ж університету, визнав формально його існування. А цими відвіди-

нами Святіший Отець перскреслив всі намагання наших ворогів не визнати Апостольською Столицею тієї нашої наукової установи. Що більше, Папа Павло VI при нагоді тих відвідин передав нашому музеєві університету ім. св. Климента — свої дорогоцінні дарунки: «Вдовичу лепту» — копію мозаїки італійського мистця Джіованні Гверіні з 6 сторіччя. Її оригінал знаходиться в церкві у Равенні. Бібліотеці ж університету ім. св. Климента Святіший Отець подарував старовинну книгу, якої назви нажалі не знаю. Оглянувши забудовання університету і музей при ньому, Папа Павло VI вийшов на плоску терасу університетської будівлі і звідтіля ще раз благословив усіх прочан. Зустрівши в будинку університету згуртованих українських малих семінаристів, відфотографувався з ними.

Опісля Папа знову вернувся до собору Святої Софії, вітаючи та благословляючи всіх. Сотні, а може десятки сотень різних знімок закріпили цей побут Вселенського Архисрея між українцями в соборі Святої Софії в Римі. Кожна з цих знімок схоплює поодинокі моменти цієї історичної візити, що нав'яна була сердечністю Папи Павла VI до нас прочан — представників великого українського народу. Народо, що в наші часи самотній найбільше терпить за Христа і Церкву. Це добре розуміє Вселенський Архисрей і я твердо переконаний в тому, що цьому свому розумінні, Папа дасть публично свій вислів, потверджуючи прийняту нашими Владиками конституцію Української Католицької Церкви.

ПРОПАМ'ЯТНА ГРАМОТА

Посвячення собору Святої Софії в Римі — то дар Божий для нас українців розсіяних у широкому світі. Він окремий дар Божий для нашої Церкви-дочки, що в поодиноких країнах вільного світу еднає своїх дітей із Церквою-матір'ю, яка на рідних землях терпить важке знуцання. Собор Святої Софії — то наче дуга - веселка семибарвна, що лучить ці Церкви-дочки із Церквою-матір'ю в одно, не дозволяючи втиснутись хоч би і найменшій прогалині у тисячалітню християнську історію українського народу.

Під святою трапезою собору закопана на вічну пам'ять грамота, а в ній дата, що буде багатого темою для майбутнього історика української Церкви і народу: *Рік Божий 1969 від воплощення Божого Слова, в тисячріччя від дня смерти блаженної Ольги Київської, в тридцятьріччя смерти Слуги Божого великого митрополита Андрея і вступлення на митрополичий престіл його перемника митрополита-ісповідника Йосифа, в сьоме літо від освободження його з кайдан, мужньо несених за Христа і віру — то дата здвигнення і посвячення нерушимого храму Божої Премудрости.*

Дати, записані на згаданій грамоті, говорять до всіх нас могутньою мовою перестороги: будьте достойними дітьми своєї рідної Церкви! Високо несіть прапор вірності рідній ідеї! Бережіть рідний обряд, мову, традиції, звичаї, бо тільки

тоді покажете на ділах вашу любов і вірність Богові, Церкві і народові!

Хто не розумів би тих слів напівснєння Церкви-матері, хіба камінного серця він людина! До нього треба б віднести слова св. Апостола Якова, що домагасться діл, які б оправдували віру: „*Ти віриш, що є один Бог? Добре робиш; і чорти вірять та дрижать*” (Як. 2:19)..

В наші часи треба б нам парафразувати ці слова св. Якова і говорити: *ти кажеш, що належиш до Христової Церкви, добре робиш, але чому не визнаєш св. віри чудовим рідним обрядом, що в ньому ти охрещений, що в ньому твої батьки, діди і прадіди почитали Бога? Чому загубив ти рідну матірню мову, народні традиції і звичаї, що являються одиноким заборолом нашої народної ідентичності? Чи ти не знаєш того, що любов рідного народу це чеснота, якої вимагає від тебе сам Господь Бог? Коли любиш свій рідний нарід, виповняєш Божу заповідь, наслідуюєш самого Ісуса Христа, що окремою любов'ю любив народ, в якому народився людиною на землі. Пам'ятай, що Той, який сказав: “Люби Господа Бога Твого”, приказує тією самою любов'ю любити і ближнього. Хто ж з ближніх тобі найблищий, як не рідний по крові брат!*

Такі думки ворушили мій ум, бо на превеликий жаль зустрічаються між нами люди, що, хоч вийшли з нашого народу, душею й серцем до нас вже не належать. Правда, їх багато немає, але як боляче цю правду стверджувати! Для них вже немає українського народу на переселенні; для них вже злишнює с українська Церква. Вони збираються за словами Шевченка „*з матері полатану сорочку знімати*”, щоб тільки угодити тим, які твердять, що в Україні не існує Українська Католицька Церква; що українці католики на переселенні повинні злитись з латинською більшістю; що відбутий за благословенням Святішого Отця Синод українських списків не був жодним синодом Української Церкви. Що більше, очевидячки перекручують документи Другого Ватиканського Собору щодо Східних Церков. Та про те писатиму пізніше. Тут лиш натякаю на те все, бо Христова Церква не ринок, на якому можна торгувати поодинокими душами, а то й цілими Помісними Церквами. Не на те зберіг Господь Бог ісповідника віри голову Української Католицької Церкви Його Блаженство верховного архієпископа Йосифа, щоб тут на волі доконати його моральними терпіннями. Ні, Господь Бог хоче, щоб у терпінні наша Церква найшла своєчасне спасіння, а її вірні діти в нагороду за те вічне щастя в небі.

Сучасна українська поетеса Леся Храплива дала вислів тій вірі у вірші написаному з приводу посвячення українського собору Святої Софії в Римі:

*Заслужалися мури Ватикану —
У град Петра здалека вість прийшла:
Шукати Мудрість йдуть нові прочани,
Шукати так, як олень джерела.*

*Ідуть по Мудрість — золоту і білу,
Що чистотою стін і світлом бань
Колись понад Дніпром замерехтіла,
Мов смолоскип, мов псагасима грань.*

*Ідуть Софію прадідно шукати,
Що Мудрий Князь новий побудував:
Руками, що збороли казмати
І дугом, що сповнився Ярослав.*

*Ідуть прочан полки непроглядні:
З усіх чужин ідуть, з усіх країн,
Молитись, щоб у Києві і в Римі
Заграв Софії новий, воскресний дзвін!*

ПАПА ВІДІЗДИТЬ ДО ВАТИКАНУ

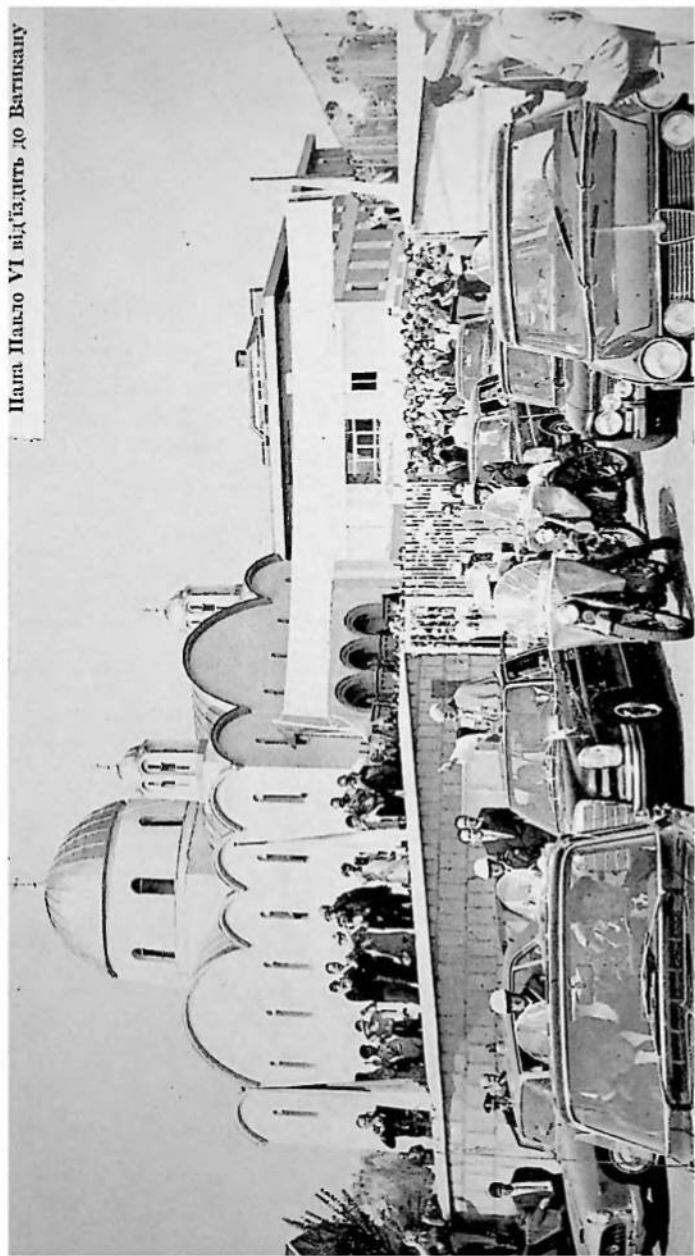
Недільне торжество в соборі Святої Софії було на правду велике. Великі враження полишило воно в душах усіх учасників. Зближалась година 11:30 перед полуднем, а ми прочани на українські торжества в Римі немов бажали зупинити вказівку годинника, щоб продовжити побут Папи Павла VI між нами. Не дивниця. То вперше в історії Української Церкви Христовий Намісник вітав між нами - синами й доньками українського народу. Вітав невимушено, повний сердечної щирості і батьківського тепла. Вітав, зовсім не зраджуючи навіть найменшим жестом рук, чи дроганням нервів лица, що, мовляв, в мене немає часу, мене жде народ на площі св. Петра. Папа Павло VI був чейже і тут у соборі Святої Софії та на її площі між своїми духовними дітьми, які в приязності Святішого Отця на наших святкуваннях найшли нову віру у справедливість, що її злобний світ прогнати завзявся з цієї землі.

Коли Святіший Отець в товаристві Первоієрарха Йосифа та всіх наших Владик подався з собору Святої Софії в поворотну дорогу до свого авта, щоб ним відїхати до Ватикану, де ждали вже на нього тисячі людей, щоб одержати щонедільне благословення, знову змоглися оклики: «Хай живе Папа» та італійське «Віва іль Папа».

Христовий Намісник на пращання благословив усіх, прашався ще раз із Владиками, а окремо з Його Блаженством Йосифом і у відкритому авті, стоячи, почав поволі відїздити в сторону вулиці Боччяя.

І ось тепер знову змоглися оклики, але вже на честь Первоієрарха Йосифа: «Хай живе патріярх Йосиф». Тими окликами всі ми хотіли ще раз підкреслити Святішому Отцеві волю українського народу бачити свою Церкву — Страдницю завершену рідною патріярхією. Тими окликами хотіли ми підкреслити бажання народу мати першим патріярхом Блаженнішого Йосифа, що за Христа й єдність із Апостольським Престолом перетерпів безприкладні муки, як ніхто інший з Архисреїв Христової Церкви у наші часи.

Папа Павло VI відвідує до Ватикану

НА КЛАПТИКУ РІДНОЇ ЗЕМЛІ

Папа Павло VI від'їхав, бо ждав його інший обов'язок. Ми ж усі прочани осталися на клаптику української землі там у Римі — на святософійській площі, не очутившись ще із надміру переживань.

Окремо мушу тут згадати представників молоді української парафії святих Володимира й Ольги у Чикаго. Підчас богослужби вони держали цілий час парафіяльну хоругву, гафтовану в кольорі, та з написом, що називає парафію та рік оснування 1968 верховним архієпископом Йосифом. Юнак держав хоругву, а чотири юначки у народніх українських строях, по дві біля нього, держали кінці звисаючих з хоругви лент. Приємне було це враження. Дай Боже, щоб було воно вірною відбиткою праці тої надійної парафії, а її молоді

зокрема. Про них згадую тому, бо вони одинокі з усіх парафій у діаспорі привезли й свою парафіяльну хоругву.

Всі наші Владики, солітургізуючі з ними священники та дякони, перейшовши до університетської викладової залі, роздівались із своїх ризів. За той час будинок університету почав наповнятися прочанами. Не всі могли там вміститися. Хто ж заходив, користав з нагоди, щоб привітати Владик, передовсім добре знайомих із давніх літ, часто шкільної лавки.

Я мав щастя зупинитися на довшу розмову із моїм святиелем Преосвященнішим архієпископом Іваном Бучком. Я вітав його від нашої дванадцятки, що то 32 роки тому у Львові одержали якраз у навечеря св. Апостола Андрея Первозванного срейські свячення. Мало хто з нас лишився у живих . . . Дехто з них розкинені по підяремній Україні, то й імени не згадую з відомих причин. Неодин загинув серед мук, триваючи у вірності для Церкви і народу. Тут на переселенні тому два роки нагло помер бл. п. о. Осип Галиш.

З тих, що святились тоді, був ще у Римі на торжествах брат моєї дружини о. Богдан Смик — парох Ютики біля Нью Йорку. В річницю наших свячень за усіх молюся в св. Літургії . . . Пресвященніший наш Святитель мило був вражений моєю згадкою про товаришів свячень. Всіх їх пам'ятає і за всіх все молиться. Він розпитував мене про працю душпастиря в Канаді, про життя нас українців, нашої Церкви. А, благословляючи мене, передав благословення моїй родині, парафіянам та усім, хто йому знайомий з часів праці на рідних землях. Останні слова його були: „*Стійте у вірі твердо, держіться своєї рідної Церкви, зберігайте мову у богослуженнях, виховуйте у тому дусі молодь, а сили некла вам нічого не відіють!*” Я подякував за благословення, обіцяв передати їх тим, кому уділив та запевнив про молитви в його наміренні — Архієрея сеніора поміж усіми нашими Владиками.

Змучені спекою дня, прочани могли там в університетському будинкові заспокоїти спрагу. Але голод треба було заспокоїти аж на місцях свого побуту. Тому то й всі спішилися до автобусів, а дехто прямо кликав таксівку, щоб на час обіду поспіти «у свояси».

СВЯЩЕНИКИ ЗА ВСТАНОВУ ПАТРІАРХІЇ . . .

В неділю, по богослуженні, в долішній залі університету знову зібралися священники — прочани, щоб докінчити суботніші наради. Як попередніми, так і тими — недільними нарадами проводила вибрана президія в складі: о. Л. Гузар — президент і о. д-р М. Стасів — секретар. В живій дискусії священники підносили справи, що на правду є актуальними і в житті цілої нашої Церкви і нас священників-душпастирів зокрема. Ілюструючи прикладами свої завваження, промовці твердили, що тільки одностайна постава наша, де б не працював український душпастир, може дати позитивні висліди праці. Ця одностайність не допустить до доривочности, а що гірше до пристосування до обставин часу, яке минулого року так виразно нап'ятував Папа Павло VI. Ми мусимо зберегти рідне обличчя нашої Церкви тут у діяспорі. Тільки тоді дамо нашим вірним можливість зберегти і себе для рідного народу. Пекучою справою є брак покликань до священства в нашому народі. Добре було б відновити так діяльне до 2-гої світової війни наше станове товариство св. Андрея. Ми мусимо всі, як один одностайно стояти при дорогій нам особі Первоієрарха Йосифа, щоб морально піддержати його в змаганні за усамостійнення нашої Церкви. Тому найпекучішою справою є встановлення рідної патріархії. Ось текст привіту-письма, що про нього я згадував, пишучи про суботні наради:

“До

Його Блаженства Верховного Архидієкона Кир Йосифа, Високопресвященніших Митрополитів і Архидієконів та Пресвященніших Владик!

Ми, підписані ваші священники, що з української діяспори з'їздилися у Римі на посвяченні собору Святої Софії, висловлюємо нашу радість з приводу

проголошення Синоду Української Католицької Церкви.

Усіх вас найщиріше вітаємо та молимо Бога про окремі ласки для тієї історичної в житті нашої Церкви події. Осмілюємося просити вас одне: встановіть патріярхію нашої Церкви, як одної з Помісних у Вселенській Церкві. Це не тільки наше прохання, але й усіх ваших вірних. Не будь сьогодні української патріярхії, ми з журбою думаємо про стан існування нашої Церкви.»

Щоб не продовжувати нарад, бо час наглив, приявні отці вибрали комісію з представників усіх наших спархій та екзархій, щоб опрацювала письмо-меморіал до Синоду наших Владик у порушених на нарадах справах. Ця комісія мала б подбати про віднову священничої станової організації Т-ва св. Андрея. Текст письма-меморіялу подам, пишучи про делегацію священників на Синоді наших Владик. Приявні на нарадах священники прохали отця професора д-ра І. Гриньоха, визначного нашого священника і вченого богослова, наново опрацювати статут Т-ва св. Андрея, примінюючи його до теперішніх потреб нашого священничого життя. Проєкт статуту буде пересланий членам названої комісії, щоб подали свої зауваги, а відтак буде вручений Його Блаженству Первоієрархові Йосифові до затвердження. Треба надіятися, цей статут буде проголошений у «Благовіснику». Учасники нарад працювали, обіцюючи собі стрінутися вквортці на святочному концерті.

Всім нам прочанам здавалося, що то в пообідню пору можна буде дещо відпочити. Та ні, вражіннь стільки нагромадилося в нас, що пам'ять не вспівала все упорядкувати. Треба на те буде часу, казав не один з нас і тим вдоволявся, що прислухувався розповіді других. Кожний з ті іншого завважував підчас торжества перед полуднем і ті розповіді загачували неодного його власні образи записані у пам'яті . . .

СВЯТОЧНИЙ КОНЦЕРТ

Зближалась 4-та година пополудні. Треба було спішитись, щоб поспіти на концерт у великій залі Папи Пія XII при вулиці Кончіліяціоне, що широко простяглась від ріки Тибру до площі св. Петра.

Велика то зала, з багатьома входами до середини. Одні ведуть на партер, що сидженнями підносяться вгору, а інші ведуть на балькони, що підковою охоплюють цілу залю. Скільки людей буде, питаєш сам себе, бажаючи, щоб і тут, як в суботу чи сьогодні перед полуднем підчас богослужень, тисячі маніфестували вірність рідній Українській Церкві, свою любов і прив'язання до Первоієрарха Йосифа, що у важкому змагу за самостійнення рідної Церкви жде нашої моральної піддержки.

І як раділо серце, коли щораз то більше нас прочан з'являлось в дверях залі, щоб ще перед 5 годиною заповнити її побереги. На залі були вже приявні наші Владики, п'ять

кардиналів, президент послів християнсько-демократичної партії Італії Юлій Андреотті та сенатор Канади, рідний нам по крові, Павло Юзик.

І ось нараз зрушилася зі своїх місць двотисячна громада учасників концерту та гучними оплесками «Слава» привітала Первоісрарха Йосифа, що поміж достойними гістьми зайняв своє місце. Він же господар того концерту. На нього звернені всі очі. В ньому вся наша надія. Ми окремо тишимося тією обставиною виявів пошани до нашого Первоісрарха, бо вона многозначуча для тих, що з Римської Курії прийшли участвувати у торжестві.

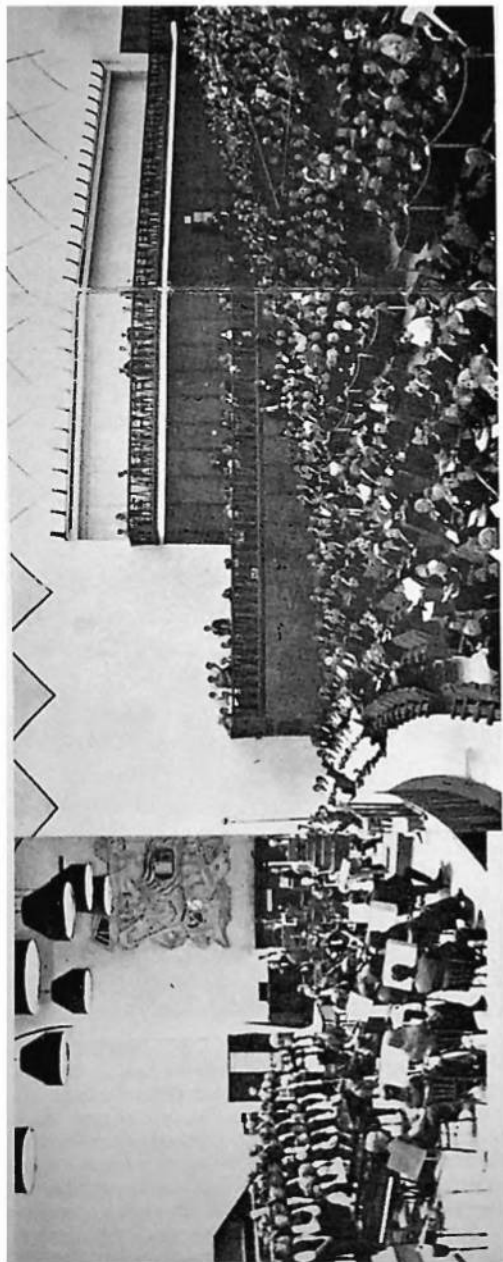
Переглядаючи програму, дехто з прочан висказував побоювання «що задовга буде», забагато точок нагромадила. Комітет програми під проводом о. В. Жолкєвича з Торонта брав те все до уваги. Але одно не можна нам забувати: подія посвячення собору Святої Софії, історичні дні нарад Синоду Владик нашої Церкви, обставина першої в цілій нашій історії того роду імпрези в осередку християнського світу — Римі, маніфестація матеріяльної спроможности української діяспори, що сливе пів мільйона доларів заплатила за нагоду бути в Римі на українських торжествах, все те підказувало організаторам братнім жестом руководитись супроти всіх, хто голосився до участі в концерті.

На зниці бачите, шановні читачі, мішаний хор святомиколаївського собору з Торонта та струнну охрестру Музич-

ного Інституту тієї ж парафії й їхнього невтомного дирєгента проф. Івана Коваліва. Палєским гимном, що його відіграла орхестра, розпочався концерт. Стояча постава всіх приявних була виявом пошани для Святішого Отця.

Ще раз очі всіх звернулися на особу Первоісрарха Йосифа. Він встав із свого місця, прямуючи до сідни. І ми всі приявні встали із місць та гучними і довго невгаваючими оплесками вітали дорогого духовного батька. Я вже про те зга-

Концерт в «Аудитории Пальцо Пію» 28 ІХ 1969 р.

дивав, але не можу не повторити, якою могутньою, як кожна, була і ця овація для голови Української Католицької Церкви! Яке сильне враження мусіла вона робити на приєднаних чужинців, що ніяк не сподівалися, хоч би й як нашої справі прихильні, стільки учасників наших римських святкувань та й такого могутнього вияву пошани і любови до свого Первоієрарха. А що ж говорити про враження тих, хто помачушиному нас трактує? Щойно піднесена вгору рука Первоієрарха та щирий усміх на його обличчі «успокоїв» публику і ми всі сіли на місця.

Відкриваючи концерт, верховний архієпископ Йосиф привітав усіх приєднаних та виголосив коротке слово українською мовою, повтаряючи його відтак по італійському. Первоієрарх Йосиф сказав: *„Нехай звилі стеру концерт українського народу на честь Святої Софії в Римі несуть по всьому світі, як вияв української душі і побожності та пошани до Божої Премудрости . . . Нехай шийніше свято буде поклоном і вдячністю за всі блага і несені хрести. Нехай шийніше свято з приводу посвячення собору Святої Софії в Римі буде зверненням наших очей до джерела всякої мудрости у світі — Божої Премудрости . . .”* Промовляючи, Первоієрарх Йосиф сказав, що про появу храму Премудрости в Римі говоритиме Юлій Андреотті, заслужений італійський парламентарист і політик. *„Нехай шийший спів — кінчив своє слово Первоієрарх — буде піднесенням душі нас усіх до Божої Премудрости”*.

З черги хор святомиколаївського собору з Торонта, скріплений співаками інших хорів — учасників концерту і в супроводі згаданої струнної оркестри відспівав Д. Бортнянського Псалом: «Сей день, єгоже сотвори Господь». Тишина опанувала залу, настроюючи всіх до заповідженої точки концерту. Могутній вираз слави Творцеві, молитовний тон поодиноких частин Псалма оригінальна інтерпретація думки автора, опанованість голосів, тонкість музичного вислову, інтелегентний супровід струнної оркестри, що розуміла свою роллю у виконуваному творі, говорили і про диригента хору і про співаків і про оркестрантів як найкраще. Не диво, що гучними оплесками публика нагородила їхній виступ. Оплески знову змоглися, бо ось Первоієрарх Йосиф супроводив на сцену першого промовця на концерті — Юлія Андреотті.

ЗА ВОЛЮ ПРИХОДИТЬСЯ ГІРКО ПЛАТИТИ . . .

Свою промову виголосив Юлій Андреотті, заблестівши як непересічний промовець, на велике диво нам всім глибокий знавець історії Української Церкви. Він одверто і сміливо говорив про те, про що дехто навіть із наших боїться думати. Підкреслюючи бажання українського народу, виявлене на протязі сторіч, бути вільним, посол Андреотті говорив: *„Ми знаємо, за волю приходиться гірко платити, і що та воля постійно горить невгасаючим полум'ям, як той ідеальний смолоскип наперекір усім переслідуванням. Минають роки і сторіччя, змінюються політичні ситуації, протиставля-*

ються собі і розриваються союзи й об'єднання, Європа й Азія зодягається в такі чи інші шати, та залишається одне болюче незмінне: хвиля переслідування, яка в наших новітніх часах завжди зривається з ланцюга проти українського народу . . . Ми знаємо, що впродовж цілої вашої історії, Українці, є оцей символ терпіння, що чудово схоплене вашою піснею: «Ой біда, над беріжком берізка стояла, на берізці зозуля кувала. Вона дерева питала: чому ж ти біла не зелена? — Як я можу зеленою бути? Підмною татари стоя-

Блаженіший Посиф супроводить на сцену Юлія Андреотті

ли, кочитами змлю стоптали. Шаблями залузки рубали».

Згадуючи про терпіння українського народу вдумчивий політик і філософ Андреотті потішав нас слухачів: „Знаємо, що не поборюється так жорстоко і так довго народу, до якого не мається респекту. Бо ось поборюють і стараються викоринити і знищити вашу культуру власне тому, що бояться сили тієї культури, цінності тієї ідеї, могутності тієї традиції”.

Звертаючись окремо до Первоієрарха Йосифа, промовець висловив йому свій подив і пошану за такі важкі терпіння, які не кінчаться навіть у Римі. Бо „Мудрість хотіла, щоб все те, коли Ви прибули до Риму, відбулося тут перед нами католиками римлянами під своєрідною заслоною мовчанки. Дивний цей світ! Бо це світ, в якому стільки разів мається страх віддати пошану переслідуваному, керуючись бажанням перешкодити в тому, щоб був переслідувач не взяв того за виклик, чинити це більше зло від того, яке він творив аж до того моменту. Ми були б привітали Вас з такою радістю, з якою католики Риму вітали св. Петра тоді, як його звільнено. Як св. Петра, який у Вашому житті мав оту наявність Божої руки, наявність ангелів, і який встановив також, як тривалий знак, Вашу приявність тут у Римі . . . Оцеї теперішній світ, який відважився робити закиди Пієві XII за те, що вчас не довідався про все, що потайки діялося в концентраційних таборах, той самий світ вже по війні, як наступив мир, в 1948 році все ще не міг знати, Еміненціє, чи Ви може живі. На превелике щастя Ви є «вмерлий», який говорить, і то не тільки той, який говорить, але той, який творить”.

Закінчивши свою блискучу промову, часто переривану гучними і довго невгаваючими оплесками, посол Андреотті підійшов до Первоієрарха Йосифа, щоб вручити дарунок — пам'ятковий з приводу Синоду нашої Церкви, що саме чергового дня мав розпочатись. Тим дарунком для українських Владик, учасників Синоду, були митрополитом Михайлом Рагозою та сімома його спископами написані 2 12/1594 р. думки, що склонили їх вернутися до єдності з Апостольським Престолом. Бажаючи нашим Владикам у єдності найти силу для рідної Церкви, посол Андреотті закінчив свою промову знову словами української пісні, але тепер вже в українській мові: «Ой, дай Боже . . . » Його Блаженству Йосифові Юлій Андреотті вручив як особистий дарунок — дорогоцінну панагію.

ТОЧКИ ПРОГРАМИ ЧЕРГУЮТЬСЯ . . .

Зчерги струнна оркестра Музичного інституту ім. М. Лисенка при рідній школі святомиколаївського собору в Торонто відіграла «Українську суїту» в інструментальнім опрацюванні К. Портера. Проф. І. Ковалів і тепер заблистів силою свого духа. Молоді музиканти-члени оркестри саме йому завдячують можливість розвивати музичні талани. Оплески залі були нагородою за успішне виконання твору.

На сцену виступили двосолістів: контрабас Володимир Тисовський — відомий багатьом нам член Капелі Бандуристів ім. Т. Шевченка, що в супроводі фортепіянового акомпан-

няменту п-и Оксани Жолкевич, відспівав музично опрацьовану Ігорем Соневицьким Господню молитву «Отче наш». Та ж сама піяністка, дочка о. В. і Н. Жолкевичів з Торонта, акомпанювала славній нашій оперній артистці Галині Андрадіс, що в чудовій інтерпретації віддала нелегку арію матері з опери «Катерина» Аркаса та багатий ритмікою і повний живого темпрансенту «Марш молоді» Фоменка. Гучні оплески щедро нагородили співаків — артистів.

Тоді виступив знову на сцену святомиколаївський хор з Торонта, тепер у своїх стилізованих костюмах, в яких співав передполуднем до архиєрейської св. Літургії, в яких співає кожночасно у своєму храмі в Торонто. Костюми ті — то духовна пам'ятка незабутнього їхнього бувшого отця пароха, бл. п. о. митрофорного протоєрея Богдана Липського, що до найменших нюансів старався у всьому підкреслити східній характер наших богослужень, в тому і членів церковного хору, що в тих богослужіннях участвують. В супроводі згаданої оркестри хор відспівав дві музично-вокальні мініатюри М. Лисенка. Українська народня пісня — то найвищий і найшляхетніший вияв духа народу нашого, цінність, яка забезпечила нашій нації славу між народами світу. Треба бути вдячним і диригентові і хорові та оркестрі за чудове виконання згаданих творів. З сльозами в очах вже на смертній постелі слухав того співу із запису на звуковій стрічці ентузіяст української культури, а музичної зокрема, вже згаданий парох святомиколаївського собору в Торонто.

Черговою точкою програми був виступ сопрано Марії Лисогір, що при акомпаніменті п-і Галини Клим, відспівала В. Барвінського «Ой, поля ви, поля» та М. Фоменка «Любіть Україну». Бурю оплесків зібрали співаки-ентузіясти голляндці, члени Візантійсько-українського хору в Утрехті, що під управою свого неструдженого диригента і надхненника проф. М. Антоновича відспівали П. Ніщинського «Закувала та сива зазуля». У співаків гарні голоси, самі вони живий приклад для многих наших народжених вже поза межами України. Приклад, що українська культура багата і спроможна потягнути за собою правдивих ентузіястів. Бравурно віддали вони і другу пісню «Коломийка» А. Гнатишина. Та сама буря оплесків, що їх вітала, була щирою нагородою для наших голядських приятелів та їхнього диригента М. Антоновича за виконані пісні.

МОВА БЕЗ СЛІВ . . .

Оглядаючи приєвних на залі, око ваше мусіло спинитися довше на лівому бальконі. В довгих рядах сиділи там одіти в українські народні строї дівчата. Багато їх було. Не всі знали, хто вони. Їхня українська мова говорила, що вони українки. Щойно тепер у черговій точці програми вони представились публиці. То «Веснівка» — дівочий хор Курсів українознавства святомиколаївської школи в Торонто, у чудових гуцульських строях. Враз із цими молодими хористками на сцені станули й інші хорові дівочі групи: дівочий хор «Ка-

лина» з Нового Ульму-Німеччина та хор дівчат з Мюнхену в прегарних народніх строях околиці Заліщики в Україні на Поділлі. Третя група, що доповнювала барвистість кольорів народніх строїв — то квінтет молоденьких «Перепеличок» із Вінніпегу в Канаді. Прегарний то був образ спільної співацько-мистецької групи українських дівчат, що прилетіли в Рим не тільки участувати у торжествах, виступати на концерті, але й бути живими свідками живучості української мови серед другого і третього покоління українського поселення по другій світовій війні у широкому світі. Мені здається, що та велика група дівчат співачок на сцені самою своєю появою мусіла багато сказати думаючій людині.

КАНАДСЬКИЙ СЕНАТОР ВІТАЄ ПЕРВОІЄРАРХА ЙОСИФА

Заки почули ми спів дівочих хорів, на сцену виступив сенатор Канади Павло Юзик, щоб в імені всіх українців, а зокрема членів Української Католицької Церкви, не тільки зложити поклін славі наших днів Первоієсархові й ісповідникові Йосифові, але, щоб там у Римі заявити нашу незламну волю завершити ієсархічну структуру нашої Церкви рідною патріярхією. Свою промову сенатор Юзик виголосив спочатку в англійській мові, він жеж член канадського сенату, до того ж бажав дати можливість розуміти його слова приятним кардиналам та іншим достойникам, чужинцям, що прийшли взяти участь у святочному концерті. Передаючи привіт від канадського сенату та щире признание Верховному архиспископові Йосифові за здвигнення собору Святої Софії — символу єдності розсіяних по світі синів і доньок Української Церкви та народу, сенатор Юзик щиро подякував послові Андреотті за його знамениту, теплом, любов'ю і пошаною до нас українців навіяну промову. Сенатор Юзик між іншим сказав: *„Волею Божого Провидіння Первоієсарх Йосиф прибув сюди у вільний світ, щоб оновити християнського духа нашого народу та всеї Української Католицької Церкви. Ми переконані, що буде встановлений український патріярхат і саме Кардинал Йосиф буде першим нашим патріярхом“.*

В тому моменті зірвалась буря невгаваючих окликів «Слава» та оплесків на честь Первоієсарха Йосифа.

Свою промову на святочному концерті сенатор Павло Юзик закінчив по українському. Заки він це вчинив, заявив по англійському ось що: *„Тепер я бажано гсворити до вас, шановні слухачі, моєю матірною мовою“.* При тих словах сенатора «зірвалася» нова буря оплесків і він мусів кілька хвилин ждати, заки міг дальше говорити. Сенатор сказав, що, хоч народився й виховався в Канаді, його матірною мовою є мова його українських батьків. Тої мови він навчився в Канаді і гордий з того, що нею володіє. Тією рідною українською мовою сенатор Павло Юзик сказав, звертаючись до Його Блаженства Йосифа, що всі ми — українці одною лавою стоїмо при дорогій нам його особі, все будемо з ним та нести-

мемо йому моральну і матеріяльну поміч. „Хай Господь Бог — кінчив сенатор своє слово — допомагає вам, ваше Блаженство, у вашій важкій праці”.

Первоієрарх Йосиф знову підійшов до сенатора та тепло стиснув його правицю. Сенатор Юзик поцілував руку Первоієрарха та, під гучні оплески публіки, враз із Його Блаженством відійшов до місця, де оба сиділи.

На нас слухачів промова сенатора Юзика зробила незвичайне враження. Нам приємно було чути слова, що їх я щойно навів. Ми не тільки тішилися, ми горді були, що завансована в державному житті Канади людина є рідна нам по крові та сміливо до того признається. Заява сенатора, що він українець і гордиться тим, була окремо будуючою для молоді, приявної на залі! То можна було завважити, обсервуючи хор дівчат, що підчас промови стояв на сцені. Не менш щиро та тепло, як ми старші, вони вітали заяву сенатора Юзика, оплескуючи його, коли сходив зі сцени.

ПОДИХ УКРАЇНСЬКОЇ ВЕСНИ . . .

Після промови, по залі понеслась чудова українська пісня. То співав вже згаданий хор курсів українознавства при парафії св. Отця Миколая в Торонто. Крім «торонтонців», приявних на залі, ніхто з нас із інших місць українського поселення не чув ще того хору. Ми були приємно вражені не тільки самою появою хору, але й його чудовим співом, силою голосу, молодечею свіжістю та певністю музичного вислову. Велика в тому заслуга диригента «Веснівки», молоді, але музично завансованої п-і Квітки Зорич-Кондрацької. З запертим віддиком слухали ми співу, що передавав нам опрацьовану М. Лисенком відому пісню: «Верховино, світку ти наш». Інтерпретація пісні у виконанні «Веснівки» була надзвичайна. Вона говорила про душу диригента хору. Проспівані три стрічки дали членам хору можливість заблестити непересічними прикметами, що виносять «Веснівку» на видне місце між нашими хоровими групами в світі. Другою точкою виступу «Веснівки» — була «Пісня про Київ». Але найбільш вдалою була таки третя — весела народня пісня: «Гоя, гоя, гоя, голівонька бідна ж моя». Гучні та довготривалі оплески були нагородою для молоденьких співачок-хористок із Торонта, їхньої диригентки та талановитої п'яністки Зені Кушпета, що акомпаніювала хорові до співу.

Чергову точку програми виконав хор дівчат «Калина» з Нового Ульму в Німеччині. Організатори концерту добре зробили, що злучили всі хорові групи в одну цілість. На тлі численного хору «Веснівка» три менші групи, що тепер за чергою виступали, «найшли» себе на великій сцені. То далось завважити саме при тому черговому виступі. Невелика група «Калини» відспівала стрілецьку пісню: «Видиш, брате мій», в супроводі ритмічних вправ. Коли дівчата, що виступили були дещо наперед сцени перед цілою групою хористок, підняли руки до очей та, співаючи: «Кру, кру, кру», зором шукали в «безконечній далі» шнура журавлів, в нашій уяві

відтворювалась дійсність, що її так живо змалював безсмертний у своїй ліричній поезії Богдан Лепкий. Ту дійсність так вдало віддас мелодія, що її створив живий ще рідний брат Богдана, ветеран стрілецької епопеї Лев Лепкий. Оплески публіки були нагородою для «Калини» за спів відомої і багатої переживанням пісні.

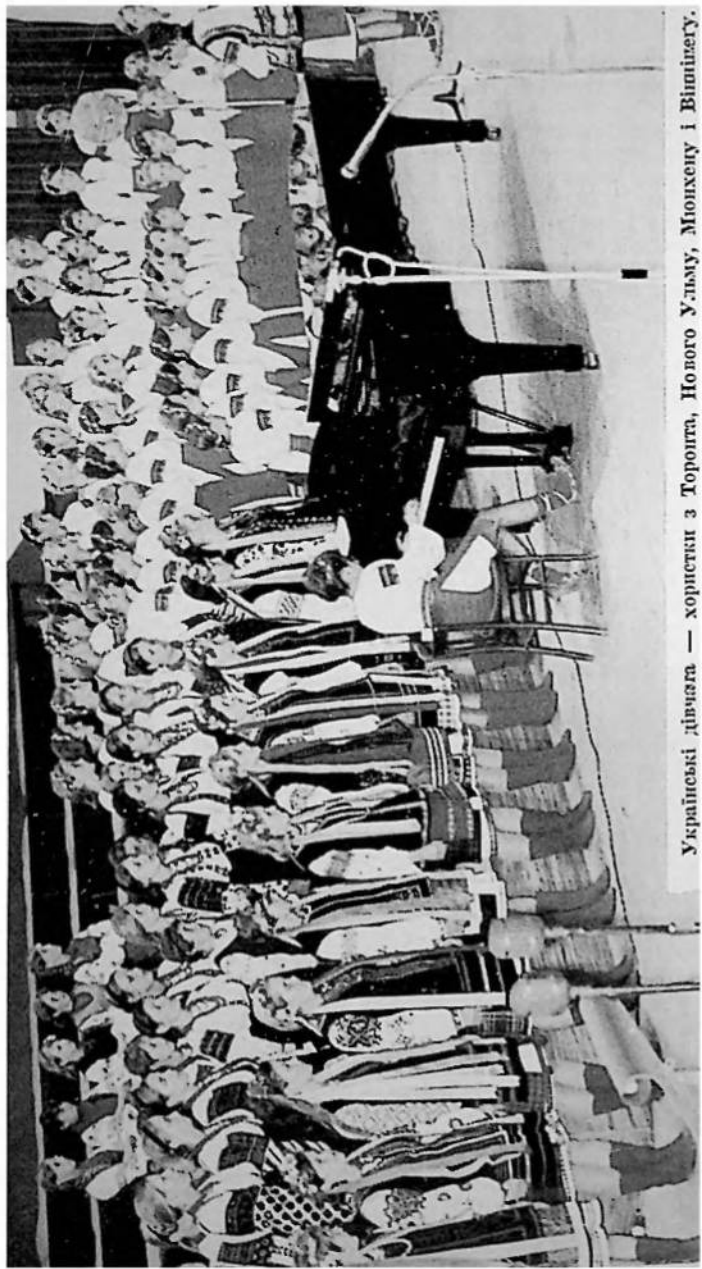
З черги співав хор дівчат з Мюнхену в Німеччині. Під проводом свого диригента п-і М. Гарабач, відспівали вони з мистецькою тонкістю дві гагілки, що влили в наші серця чарівний настрій, збираючи заслужені оплески.

Ще був один виступ дівочої групи, незазначеної, як і дві попередні, в програмі концерту. Та група вирізнялася від інших своєю оригінальністю. Коли ви дивилися на сцену, в самій сердині в дальших рядах дівочої групи стояли п'ять молоденьких дівчат. Їхній полтавський стрій відрізняв їх від прочих трьох груп хористок, що становили одну добре обдуману цілість. То молоденькі «Перепелички» з Вінніпегу в Канаді. Вони вибігли тепер у хороводі перед групу всіх дівчат, щоб вивести під акомпаніамент свого мистецького керівника п-і Н. Башук, гагілку. То була дуже мила поява молоденьких дівчаток, що в чергових двох піснях заблистіли непересічною силою свого голосу. Вони бо, співаючи в п'ятку, деколи виступали як солісти у даній частині пісні. Не вмію назвати пісні, здається зродженої вже у виховному таборі. Як і попередніми піснями, «Перепелички» нею полонили наші серця і ми щиро оплесками нагороджували їхній спів.

Слухали ми співу українських дівчат, що з різних місць українського поселення злетіли до Риму і нам пригадалися слова «Оди до Пісні» Романа Купчинського:

*Пісне! Величя, рідна Пісне!
В Тобі є все: і древня наша слава,
Хист Володимира, і мудрість Ярослава.
. . . І гомін гір
І блиски зір,
І шум лісів і розговори ступу.
. . . Ти зеркало душі країни і народу!
. . . Ти не дала найзниківі злому
Святих ідей.
Провідником була народові сліпому,
Як той Мойсей.
. . . Пісне! Величя, рідна пісне!
Розправ свої високолетні крила
. . . В великий день!
З Тобою викрешемо з серця, як з кресила
. . . Святий огонь.
І підемо, через побіду в полі,
Облиті з крові й ран — назустріч волі.*

Ми вдячні були молоденьким українським співачкам-хористкам, що участю у святочному концерті не тільки збагатили його програму, але й нам учасникам там у залю Пія XII в Римі принесли подих української весни .

Українські дівчата — хористки з Торонто, Нового Ульму, Мюнхену і Вінніпегу.

КІНЦЕВІ ТОЧКИ КОНЦЕРТУ . . .

На сцені виступив зчерги оперний співак Осип Гошуляк. Він співав тільки одну пісню із зазначених у програмі. Здається брав до уваги, що концерт затягнувся задовго. При фортепіяновому акомпаніюванні італійця-п'яніста Л. Маля-тестя відспівав маестро Гошуляк М. Фоменка «Ой, чого ж ти, Дніпре». Чарівний голос, співацьку культуру відомого з виступів на різних естрадах співака-баса Осипа Гошуляка публіка нагородила грімкими і невгаваючими оплесками.

Згадаю ще мішаний хор парафії св. Івана Хрестителя в Ньюарку-Америка. Під управою свого диригента М. Добоша відспівав він дві пісні: «Чи Ти мене, Боже милий, навик забувашш» і торжественну кантату С. Людкевича «Хай пісня лунає». В першій, гармонізованій композитором А. Гнатишином пісні, заблистів красою голосу відомий соліст баритон п. О. Стецура. Хор той співав в суботу вечером в соборі Святої Софії підчас архиерейської св. Літургії. Він становить зіспівану, здисципліновану та, з гарними голосами, мистецьку одиницю. Виступ його на сцені публіка нагородила щирими оплесками.

Співав ще один мішаний хор, члени його то, здається, українська молодь Нового Ульму в Німеччині. Виконав він дві пісні до слів Т. Шевченка. «О, милий Боже України» та «Сонце заходить».

Останньою точкою програми святочного концерту був виступ збірного хору. Всі хористи, що виступали на концерті, під управою о. В. Жолкевича відспівали пісню-молитву «Боже великий, сдиний». Двотисячя учасників концерту вислухала цю пісню стоячи. А, коли хор заінтонував український гімн «Ще не вмерла Україна», вся зала підхопила спів і понесла його могутньо в просторій залі. То був ще один момент, що до глибини душі порушив усіх нас. Відбиваючись об стіни залі Пія XII, той спів неначе говорив Римові, що український нарід живе і житиме не тільки в душах синів і доньок своїх розсіяних по широкому світі, але й там на своїй прабатьківській землі — вільній і соборній Україні.

Могутнім акордом закінчився великий український день 28 вересня 1969 р., у Римі. Хоч була пізня пора, учасники концерту, видавалося, не спішилися до дому. Вони живо гурторили в просторому фойє залі, а опісля й перед концертним будинком, виявляючи і радість і вдовolenня з успішно проведених святкувань посвячення собору Святої Софії, що закінчилися вдало святочним концертом. Ті два перші українські дні в Римі — субота, 27 та неділя, 28 вересня 1969 року показали всім наочно, яке значення для нашого народу має рідна Церква. Не диво, що Первоієрарх Йосиф так дуже бажає завершити ієрархічну структуру нашої Церкви рідною патріярхією. В ній бо запевнення живучості нашої Церкви. Всі ми нетерпеливо ждали понеділка, коли мав розпочати свої наради Синод наших Владик . . .

Автобуси розвозили учасників концерту до місць їхнього побуту в Римі. Ми — прочани з Едмонтонської спархії від-

іхали до пансіону «Домус Пачіс», одні, щоб лишитися ще на десять днів у Римі, другі, щоб рано відіхати з прощеною до Люрд у Франції. В понеділок вечером мав ще відбутися бенкет на пошану Первоієрарха Йосифа. Всі учасники українських торжеств у Римі не могли рахувати на участь у ньому. Наперед відомо було, що зала не вмістить всіх охочих взяти участь у бенкеті. Він мав свою ціль — ще раз підкреслити нашу одностайну поставу та пошану верховному архієпископові нашої Церкви Блаженнішому Йосифові; ще раз підкреслити наше рішуче бажання домогтися рідної патріярхії. . .

СОБОР ВЛАДИК УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ . . .

Торжество посвячення храму Святої Софії в Римі та зложення на її престолі мощів св. Климента Папи-мученика не мало б було того значення для нашої Церкви як цілості, коли б не Собор наших Владик, що його на закінчення богослужби в суботу, 27 вересня 1969 р., проголосив Первоієрарх Йосиф, а який саме в понеділок, 29 вересня 1969 р., мав розпочати свої наради. Бо й справді, хоч як величаві були згадані торжества тих двох перших днів українських святкувань у Римі, були б вони лишилися тільки у споминах та переживаннях очевидців. Собор наших Владик мав положити трівкі основи під життя нашої Церкви і в тому саме і його значення.

Наради наших Владик називаю Собором нашої Церкви. Мені здається, що назва та правильна і її треба уживати, коли говоримо про останні римські наради наших Владик. Словом Синод радше треба очеркнути виконне тіло Собору, що враз із Верховним Архієпископом чи Патріярхом має виконувати практично верховну владу у цілій нашій Церкві. Наради наших Владик у Римі в перших місяцях жовтня минулого року годиться називати Собором ще й тому, що історія нашої Церкви саме так називає всі попередні того роду наради Владик, що рішали важливі питання рідного церковного життя.

От хоч би згадати Київський Собор 1147 р., коли то українські Владики поставили митрополитом Києва схимника зарубського монастиря — українця Кліма Смолятича. Своім рішенням Київський Собор не мав того значення, що цей відбутий у наші дні в Римі. Все ж таки то був Собор, що рішав самостійно про долю нашої Церкви, призначуючи без згоди константинопільського патріярха митрополитом Києва українську людину.

Римський Собор наших Владик одинокий у житті нашої Церкви. Його рішення піднести київсько-галицьке архієпископство до гідности патріярхії таке, що йому подібного в житті нашої Церкви ще не було. Пишучи про цей Собор, я дещо інакше висловлюватиму свої думки, як то зробили всі інші дописувачі у нашій заокеанській пресі.

Коли в понеділок, 29 вересня 1969 р., о код. 9 ранку Первоієрарх Йосиф відправляв в сослуженні о. М. Марусина та в приявності наших Владик в храмі Святої Софії, на початок Собору Молебень за призначення помочі Святого Духа, мені

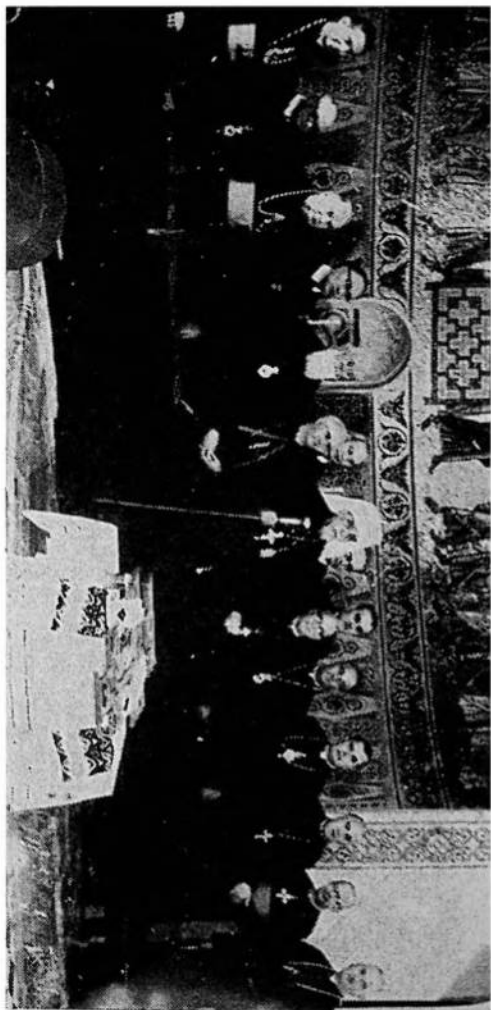
думалося, якого значення той Молебень та й діло, що тим Молебном зачиналося. В св. Літургії, по освяченні предложених Дарів, священник молиться за своїх духовних звержників, щоб Господь Бог зберігав їх у здоров'ї такими, що «право правлять» повіреними їхній духовній опіці Церквами. Коли я в той пам'ятний понеділок служив св. Літургію, з окремою увагою та молитовним настроєм виголошував згадані слова, щоб «в мирі, цілі, чесні, здорові, довголітні право правили слово Твоє (Боже) істини». Так, за наших Владик треба було тоді окремо помолитися, вони потребували тієї молитви, вони гідні були нашої пошани та уваги, бо своєю поставою доказали, що є тими, які хочуть «право правити» слово Божої істини серед повіреної собі пастви . . .

Одинокий в нашій церковній історії Римський Собор був ще й тим, що в ньому за виїмком митрополита Амвросія Сенишина докладно всі Владики нашої Церкви, розсіяної у світі, взяли участь. Первоієрарх Йосиф репрезентував Церкву-матір, що в Україні, єпископ ісповідник Василь Гопко виступав на Соборі в імені нашої Церкви на Пряшівщині в сьогоденній Чехо-Словаччині. Згадує Преосвященного Василя Гопка на початку тому, бо своїми терпіннями заслужив він на те, щоб йому дати почесне місце між нашими Владиками. Всі прочі Владики — митрополит Кир Максим Германюк, Преосвященніший архієпископ Кир Іван Бучко, Преосвященніший архієпископ Кир Гавриїл Букатко, Преосвященні єпископи Кир Ніл Саварин, Кир Ізидор Роборецький, Кир Йосиф Шмондюк, Кир Ярослав Габро, Кир Йосиф Мартинець, Кир Андрій Салеляк, Кир Іван Прашко, Кир Плятон Корниляк, Кир Володимир Маланчук, Кир Августин Горняк і Кир Йоанкім Сегеді репрезентували Українську Церкву — дочку у діаспорі суцю і в той спосіб на згаданому Римському Соборі уможливили заговорити цілій нашій Церкві «одними устами і одним серцем».

Щойно майбутній український церковний історик зуміє як слід оцінити значення того Собору та вагу його рішень для нашого церковно-народного життя. Щойно майбутнє дасть можливість зрозуміти якими історичними стали ті рішення наших Владик. Як дуже треба жаліти, що один одинокий з поміж Владик нашої Церкви, який міг бути на Соборі, на ньому не явився . . . Якщо коли була нагода, то саме тепер віднести до наших Владик Христові слова: *„Ваши очі блаженні, що бачать і ваші уха, що чують. Бо істинно кажу вам, що много пророків і праведників бажали бачити, що ви бачите, і не бачили, і чути, що ви чуєте і не чули”* (Мат. 13:16-17). На голос свого Первоієрарха були б напевно злинули всі Владики Української Католицької Церкви-матері, але люте гонення і неволя не дозволили їм того вчинити . . . Як дуже треба жаліти, ще раз повторяю, що той, який міг взяти участь у Соборі в Римі, не явився на ньому . . .

На закінчення Молебня Верховний Архієпископ Йосиф сказав слово до Отців Собору, підкреслюючи вагу хвилини. З того слова відмічу те, що окремо важливе для цілої події.

Первоієрарх Йосиф говорив: „Починаємо Собор у дуже складних і важких обставинах. Як знаємо, всі осередки й основи нашої Церкви в Україні знищені до тла. Але наша Церква видержує пробу переслідування і виходить з неї досі переможно. Сьогодні наша Церква і тут відроджується за Божою волею. Маємо в Бозі надію, що наш синод закінчиться

Українські Вєкєдєки з Первоієрархом Йосифом на Молєбні 29/9/69.

нашою перемогою для Христа . . . Заявляємо прилюдно, що треба сказати тверде і рішуче слово, Боже слово тепер, чи воно буде присміє кому чи неприсміє. Після Ватиканського Собору ми станули на засаді декрету про Східні Церкви. Ми станули на патріяршому устрої і на тому становищі ми будемо продовжувати нашу працю. Нехай Святий Дух зішле святі дари і просвітить наш ум, щоб ми якнайкраще виконали наші обов'язки”.

По Молебні всі наші Владики, Отці Собору, зробили спільну пам'ятку знимку і перейшли з храму Святої Софії до викладової залі Українського Католицького Університету, щоб вести ділові наради.

У президії Собору сиділи Первоієрарх Йосиф, митрополит Кир Максим Германюк і Преосвященніші архієпископи Кир Іван Бучко та Кир Гавриїл Букатко. Нарадами Собору проводив ісповідник Йосиф, скарстарем Собору був Преосвященний Владика Ніл Саварин, йому допомагали в нелегкому ділі Кир Іван Прашко та Кир Андрій Сапеляк. Хто з прочан-учасників римських святкувань в тому часі відвідував Університет ім. св. Климента Папи, чи приватно хотів зайти до храму Святої Софії, щоб його докладніше оглянути, з окремою настановою глядів на відокремлене місце університетського будинку, де відбував свої наради Собор Владик нашої Церкви. В цій настанові було все, що найкращого в думках могла українська людина мати — щастя вам Боже у вашій праці — думали ми, — щоб завершили ви свої наради рішенням, на яке так дуже жде ціла наша Церква . . .

БЕНКЕТ НА ПОШАНУ ПЕРВОІЄРАРХА ЙОСИФА . . .

В понеділок, 29 всресня 1969 р., вечером в залі готелю Гілтон, відбувся бенкет на пошану Верховного Архієпископа. Бенкет той зорганізувано сказати б «наборзі». Число наших прочан, відбуті святкування в суботу та неділю, здавалось, підказували бенкет на пошану найдостойнішого між нами. Багато радій промовляли за ним. А найважливіша — це ще раз показати всім, кому того треба було, нашу відданість і пошану до особи Первоієрарха Йосифа. Я вже згадував про те, що число учасників бенкету мусіло бути обмежене. Годі було найти залю, що могла б помістити всіх охочих взяти участь в бенкеті. На залю можна було дістатися тільки за квитками вступу. Було около 800 учасників, багато з них представники українських організацій і товариств.

При головному столі, що був уставлений півколом окрім наших Владик, сиділи такі кардинали Римської Церкви: Е. Тіссеран, Ф. Шепер і М. Фюрстенберг та архієпископ Бріні. На почесному місці між кардиналами Тіссераном і Шепером сидів Первоієрарх Йосиф. При тому ж столі сиділи голови українських політичних організацій та громадсько-культурних товариств. Беручи до уваги Світовий Конгрес Вільних Українців, окремо треба згадати митрофорного протоієрея о. д-ра В. Кушніра, що репрезентував на бенкеті всю організо-

вану у вільному світі українську громаду. Господарем бенкету був адв. Б. Долішний — президент У. К. Канади. Бенкет розпочався молитвою, приготовані страви благословив Первоієрарх Йосиф. Підчас бенкету промовляли (подаю в порядку, як говорили) п. Я. Стецько, п. О. Жданович, п. В. Янів, п-і С. Савчук, п-і І. Малицька, п. В. Федорончук та сенатор П. Юзик.

Головний промовець сенатор П. Юзик назвав Верховного Архiepіскопа передвісником нової доби в житті українського народу. На вступі згадав він про те, як по 18-ти роках каторги і поневір'яння старанням Папи Івана XXIII Верховний Архiepіскоп Йосиф в лютому 1963 р., явився несподівано в Римі, підчас 2-гої сесії останнього Вселенського Собору. Папа Павло VI, 25 січня 1965 р. наділив його гідністю Кардинала. Переповівши життєвий шлях Його Блаженства Йосифа, сенатор сильно підкреслив його мучеництво. Послідовник великого митрополита Божого слуги Андрія Шептицького — продовжував своє слово сенатор Юзик — Первієрарх Йосиф змагає до усамостійнення Української Католицької Церкви. На 3-тій сесії останнього Вселенського Собору Його Блаженство Йосиф видвигнув в імені всего українського єпископату домагання створити патріярхію Української Католицької Церкви. Основу до того дав декрет Собору «Про Східні католицькі Церкви». По думці сенатора Юзика, Верховний Архiepіскоп Йосиф с Божою людиною серед нашого народу, що має реформувати нашу Церкву, відновити чистоту рідного обряду як престолонаслідник київсько-галицького патріярха. Добро Української Церкви і народу вимагає від нас усіх об'єднання біля нашого найвищого авторитету — Первієрарха Йосифа. Українські прочани тут в Римі маніфестують свою єдність і прирікають щирю і повну піддержку великій праці Ісповідника віри Первієрарха Йосифа.

Гучні і довготривалочі оплески були виявом тієї одностайної постави українського народу біля особи Верховного Архiepіскопа. Знаменне в тому те, що оба представники Конгрегації для Східних Церков розуміли слово сенатора, виголошене в англійській мові, а оплески схвалювали промову сенатора і були голосною мовою в справі української патріярхії. Я підкреслюю те, не тому неначе б від представників Східної Конгрегації залежала справа нашої патріярхії (недавно у Філадельфії кардинал М. Фюрстенберг виразно зазначив, що справа лежить в руках Папи і Святіший Отець, якщо схотів би, міг би питатися згаданої Конгрегації лише про опінію, але встанова патріярхії залежить не від Конгрегації). Це я підкреслюю тому, щоб ще раз зазначити, що виявам волі української Церкви, репрезентованої в Римі прочанами, не було кінця. Цю волю ми повинні безнастанно відновлювати, користаючи з різних нагод. Засипати листами ватиканську пошту і в той спосіб знову сказати всім, кому треба, що особа Верховного Архiepіскопа Йосифа нам дорога, що ми одностайно стоїмо з ним у змаганні за усамостійнення нашої Церкви.

Підчас бенкету була коротка мистецька частина — співала п-і Галина Андреадіс та ревелаяійні — молоденькі «Перепелички» з Вінніпегу — Ірка Вельгаш, Катруся Криворучка, Оля Заяць, Ліда Нарожняк і Богданна Башук. Оперній співакці, як і вчорашнього дня, акомпаніювала п-а О. Жолкевич. Учасники бенкету нагородили оба виступи оплесками, а Верховний Архиспископ просив їх підійти до почесного стола, говорив з ними усіми, вітався приязно, висловлюючи тим своє признание за вдалий виступ.

На закінчення бенкету промовив Ісповідник Йосиф. Привітавши в італійській мові приявних кардиналів, Первоієрарх Йосиф говорив поукраїнському, підкреслюючи значення наших римських святкувань для нашого церковного життя передовсім тут на переселенні. Свою палку, як завжди, промову Верховний Архиспископ закінчив могутнім мажорним акордом віри в перемогу правди, в живучість українського народу. Його кінцеві слова були: „Україна живе і не хоче вмирати!“ Ці слова дивгнули всіх приявних з місць і вони невгаваючими оплесками вітали свого Первоієрарха. Бенкет закінчився молитвою. Могутнє «Ще не вмерла України» завершило цей такий багатий вражіннями бенкет на пошану Первоієрарха Йосифа.

Ще довго розмовляли учасники бенкету, висловлюючи свою радість з приводу успішно проведеного вечора. Між учасниками розмов можна було завважити наших Владик. Вони були з народом своїм у всі ті дні. На них народ надіявся, бо мали сказати рішуче слово в обороні рідної Церкви. На те слово так всі чекали . . .

Наради Римського Собору тривали шість днів, від понеділка, 29 вересня до суботи, 4 жовтня 1969 р. включно. У вівторок була сесія Собору також. Зазначаю це тому, бо деякі дописувачі в нашій пресі відмічували, що у вівторок нарад собору не було. На кожній сесії один з отців Собору реферував справу, що мала бути дискутована й опісля голосуванням вирішувана. Так отже кожний Владика брав активну участь у Соборі.

Спільне пастирське послання, що його Отці Римського Собору написали й яке було друковане у «Вістях з Риму» та в усій нашій пресі, говорить про те, що було предметом нарад Собору наших Владик.

ДВІ ДЕЛЕГАЦІЇ . . .

В середу, 1 жовтня 1969 року, Отці Собору прийняли на ранній сесії своїх нарад дві делегації — від священників та мирян. В першій делегації були: митрофорний протосерей о. д-р В. Кушнір, що був і речником священників на Соборі, митрофорний протосерей о. П. Хомин, о. д-р І. Гриньох, о. Л. Гузар, о. М. Горощко та о. В. Тарнавський. Хтось міг би назвати участь у делегації священників на Римському Соборі честю, а я скажу, що то було щастя, що про нього бодай я навіть і не міг мріяти, вибираючись на українські святкування в Римі. Щастя напrawdę велике, бо ж такої нагоди може

нікто з нас сучасників Римського Собору вдруге не буде переживати.

З окремим настроєм входили ми священники до залі нарад Собору. Ми були свідомі ваги хвилини й бажали до неї якнайкраще пристосуватися. Первоісрарх Йосиф, що проводив нарадами Собору, прохав нас усіх членів делегації зайняти місця в першому ряді.

Президент Секретаріату Світового конгресу вільних українців о. д-р В. Кушнір, вручив президії Собору письмо від священників, привітав Отців Собору та висловив радість всіх з приводу дії Собору. Окремо він привітав усіх Владик від очолюваної ним організації С.К.В.У. Отці Собору з увагою вислухали привіту, а Первоісрарх Йосиф обіцяв в часі нарад Собору розглянути прохання священників, висловлені у врученому письмі.

На вступі листа-меморіялу, священники, зібрані на українських святкуваннях в Римі, виявили радість з приводу нарад Собору наших Владик. Користаючись з тієї нагоди, вони в імені своєму та неприявних в Римі співбратів, прохали Отців Собору звернути увагу на ряд проблем в сучасному житті нашої Церкви та їх розв'язати рішеннями Собору. Наша Церква є найтривкішою остосою нашого релігійно-національного життя. Треба тому чітко очеркнути завдання нашої Церкви, дослідити її людський потенціал і накреслити плян праці на наступних п'ятдесят, а то і сто років. В дальшому, священники прохали Владик інформувати Божий люд нашої Церкви про наради Собору та з ним стояти у зв'язку. Коли ж брати до уваги священників, як співпрацівників єпископів у Христовому винограді, делегація просила Владик засягати у священників-душпастирів ради в рішеннях душпастирського характеру. Допомогти перебороти перешкоди, які утруднюють співпрацю та співжиття між священниками, передовсім такі, які постають із різниці походження. Встановити українські духовні семінарії рідні під кожним оглядом — літургійним, духовним. Дати кандидатам духовного стану, які того бажать, можливість приймати ієрейські священня в жонатому стані. Дати напрямні у справі діялогу з православними братами та членами інших віровизнань. Допомогти в проблемах, зв'язаних з розводами та т.зв. дикими подружжями. Дати напрямні, як спинити денационалізацію нашого молодого покоління на переселенні і накінець взяти в оборону нашу Церкву в справі переходу з українського обряду на латинський. Підписані на згаданому письмі священники висловили своїм Владикам відданість і пошану та прохали стояти спільно і твердо в проводі нашої Церкви та в обороні її прав.

В делегації мирян на Римському Соборі нашої Церкви були: д-р Р. Осінчук, як голова делегації, проф. В. Маркусь, як член президії Світового комітету за Патріярхію, д-р М. Кушпета, як речник канадського такого ж комітету, д-р В. Янів, як голова Світової ради мирян, п-і Стефанія Пушкар як член президії СФУЖО, д-р М. Ворох як голова Церковної ради УККА, і адв. Б. Долішний як президент Централі Українців Католиків Канади. Члени делегації мирян відчитали

кожний окремі пропозиції мирян, прохаючи Отців Собору їх розглянути під час нарад.

В згаданих пропозиціях порушено справу конституції нашої Церкви, обряду і літургійної мови, світової організації мирян, становища жінок і матерів, Церкви як релігійно-національного чинника в нашому житті та вкінці становище мирян Америки і зокрема УККА до рідної патріархії. Верховний Архиспископ в імені всіх Владик подякував делегації за висловлені думки та обіцяв взяти до уваги голос мирян на нарадах Собору.

РІШЕННЯ ІСТОРИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ . . .

Наради Собору Владик наші називають в пастирському листі, виданому з приводу Собору, «великими і важливими». Треба сказати — ті наради с і с т о р и ч н и м и, бо вирішили ряд важливих питань відносно життя і праці Української Католицької Церкви. (Цитую за пресовим комунікатом Президії Собору), як — питання літургійної мови, виховання кандидатів до священничого стану, релігійної й національної формації нашої молоді, екуменічного діалогу з нашими православними братами, апостоляту мирян тощо.

Найважливішою точкою нарад було питання патріархального устрою Української Католицької Церкви та вивіщення Верховного Архиспископства до гідності Патріархії. Під тим оглядом Собор випрацював і прийняв Конституцію патріархального устрою Української Католицької Церкви та передав її на руки Святішого Отця wraz із супровідним письмом, прохаючи Христового Намісника вивістити Верховне Архиспископство Української Католицької Церкви до гідності Київсько-Галицької Патріархії.

Святування з приводу посвячення Собору Святої Софії дали підложжа Римському Соборі наших Владик. Святіший Отець не тільки благословив наради Собору, передаючи те благословення на руки Первоісрарха Йосифа. Папа Павло VI прилюдно в неділю 28 вересня 1969 р., в храмі Святої Софії заявив, що святкування наші в Римі мають екуменічне значення і є виявом духових зв'язків Римської Церкви зі Східними Церквами. Розуміючи післаництво Церкви, наші Владик відбули Собор, щоб положити тривалі основи під життя Рідної Церкви, так дуже загроженої не тільки переслідуванням на матерних землях, ас й непевним майбутнім у вільному світі. Римський Собор підкреслив органічну єдність Церкви-матері в Україні з Церквами-дочками на переселенні, як одної з Помісних (автономних) Церков цілої Вселенської Церкви і в тому його велике значення.

Ще ніколи в минулому, читаємо в пастирському листі з приводу Собору, така велика громада наших вірних, духовних отців, членів чернечих згромаджень та різних суспільних шарів нашого народу так глибоко не відчували і так болюче не переживали потреби і необхідності патріархального устрою в Українській Католицькій Церкві. На такий стан душі наших вірних — пишуть у Посланні наші Владик

— склалися передовсім такі три причини: жорстоке і безпощадне нищення нашої Церкви на землях України безбожницьким комунізмом, розпорошеність вірних тієї Церкви по всіх континентах світу та рішення Другого Ватиканського Собору про Патріархальний Устрій у Східних Церквах, як їхній традиційний вид правління. Сама ідея не є нова. Новим є щире і глибоке бажання української спільноти створити патріархію в нашій Церкві. Всі бачать, що то одинокий засіб зберегти саму нашу Церкву.

Другий Ватиканський Собор дав нашим Владикам можливість здійснити те бажання. Він бо в Декреті про Східні Католицькі Церкви говорить, що його бажанням є, щоб патріархальна установа, що є традиційним видом правління у Східних Церквах, була встановлена там, де є потреба. І наші Владики нічого іншого не вчинили, а ведені життєвою потребою нашої Церкви, встановили рідний патріархат. В їхньому пастирському листі читаємо: *„не для людської слави чи самого престіжжу, але для самозбереження і дальшого нашого духового, церковно-релігійного і національного росту бажасмо тієї установи (патріархальної) для нашої Церкви”*.

Направду, чи може бути більша потреба, як та, що склонила наших Владик прийняти конституцію патріархального устрою? Чи в тій важливій, бо життєвій для нашої Церкви, справі може ще хтось інший забирати слово крім наших Владик, яким Христос довірив «пасти Його стадо» серед українського народу? Тому дуже дивними здаються всі ті так наші, як і чужі нам по крові, які «квестіонують» справу Римського Собору Української Католицької Церкви! Рішення того Собору встановити патріархальний устрій в нашій Церкві було не тільки конечним, але с воно й остаточним. Іншого рішення наші Владики не приймуть, як виразно підкреслив те Первоісрарх Йосиф у слові на отворення Собору! На те рішення наша Церква ждала цілі сторіччя!

Те, що Отці Римського Собору передали своє рішення Святішому Отцеві, зовсім не значить, що вони не вважали свого рішення правосильним. На мою думку то тільки жест чемности супроти Вселенського Архисрея, що на передодні того, вже історичного сьогодні, Собору писав до Верховного Архиспископа Йосифа: *„Бажасмо запевнити Тобі, що Твій голос долітає до глибини Нашої душі і там збуджує поновлені почування живого благовоління для Тобі, що перстертів довгі досвідчування задля любови Христа і Церкви. В нашій душі поновлені вияви зацікавлення, з яким клопочемося і завжди будемо клопотатися про все, що тільки лежить Тобі на серці”*.

Що ж більше лежить на серці Первоісрарха Йосифа, як добро рідної Церкви! Тому немає причини зневірюватися. Навпаки, нам треба зі святим завзяттям прямувати до наміченої мети! Як дуже корисним буде навести слова св. Апостола Павла, який, перебуваючи в Римі у неволі, жалується на опущення, але і додає: *„Господь стояє при мені і критив мене, щоб через мене стовнилося проповідання”* (2. Тим. 4:17).

І нашій Церкві Господь післав усамітнення, щоб в нашому терпінні показати свою славу і так визволити нас із кайданів! Хіба Христові слова: „і ворота невольні не переможуть її” (Мт. 16:18) не відносяться до нашої Церкви? До нашого народу, що кровю свідчить свою віру в Бога та любов до рід-

Отці IV архієпископського Собору зі своїм Первоієрархом Посидфом дни 4/X/1969 р.

ної Церкви, треба віднести слова записані в пророка Ісаїї:
„Ти, якого я взяв із кінців землі і покликав з її окраїн, і сказав до тебе: ти мій слуга, я тебе вибрав, я тебе не відкинув . . . Не тривожся, бо я Бог твій! Я дам тобі сили, я тобі допоможу

і підтримаю тебе перемогою правди своєю” (Ісаїя 4:19-10). З вірою глядім у майбутнє! З нами Бог, тож покажімся достойними Його благодаті!

Собор наших Владик закінчився в суботу, 4 жовтня 1969 року, сесією, що тривала від год. 9:00 рано до 12:30 пополудні, коли Отці Собору перейшли з університетської залі нарад до храму Святої Софії, щоб благодарним Молебном зложити Всевишньому Богові подяку за поміч і благословення в часі Собору. Його Блаженство Верховний Архiepіскоп Йосиф у послуженні священиків о. д-ра І. Гриньоха й о. д-ра І. Хоми відправив благодарний Молебен, що його співали всі Отці Собору. На закінчення Молебня понеслася у небо пісня подяки «Слава во вишних Богу». Многолітством Святішому Отцеві та Українському Народові закінчилась благодарна богослужба.

Як спокійними, сповненими радістю та щирим вдовolenням були обличчя Отців Собору. Як глибоко зворушеним здавався очевидцям тісі кінцевої дії Римського Собору Первоісрарх Йосиф, що сподобився від Бога щастя бачити ще один плід своїх важких, а дсколи майже безнадійних, змагань за усамостійнення рідної Церкви. Божа поміч у його так корисній і плідній для рідної Церкви праці була очевидна. Всі те відчували, розуміли і в подиві для незламного борця — ісповідника віри Йосифа, що Отцям Собору рішуче заявив при встанові патріярхії не брати його особи до уваги, несли до Творця всесвіту щире благання діждати радісної хвилини саме Його — Первоісрарха Йосифа — мати першим українським патріярхом.

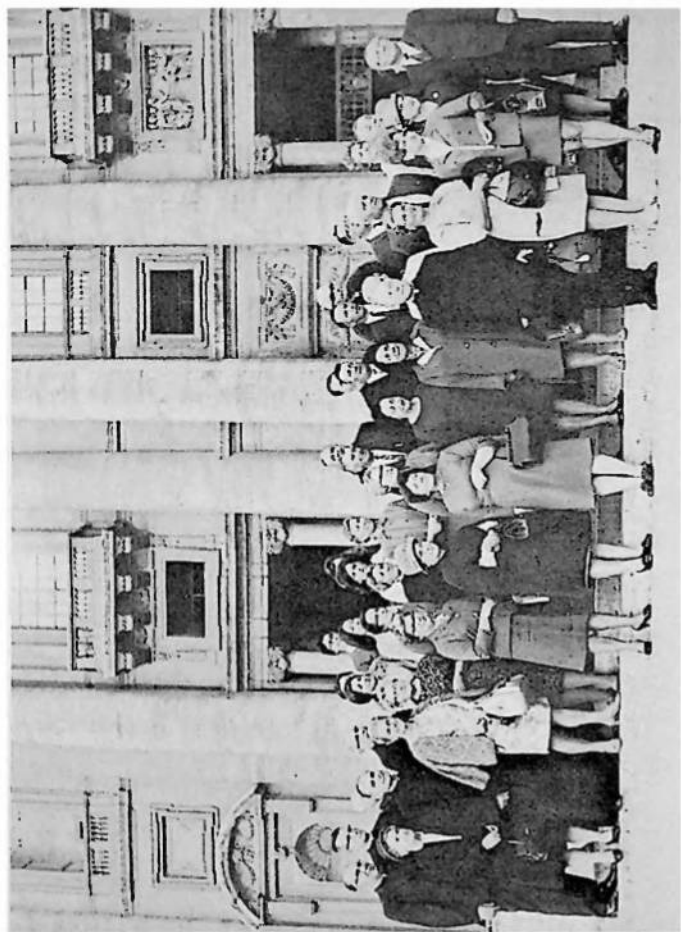
ЗАСЛУЖЕНИЙ ВІДПОЧИНОК

Многотисячні українські прочани, учасники святкувань посвячення Собору Святої Софії в Римі, понесли значний труд та й немалий кошт, прилетівши літаками, чи з деяких європейських країв приїхавши поїздами, автобусами, або й звичайними автомашинами до Вічного Міста. Але між ними були такі, які понесли труду і кошту більше від інших. До них я зачислюю прочан з далекої Австралії, до них я зачислюю також і прочан з Едмонтонської спархії. Не дивуйтеся, шановні читачі, тим моїм словам. Дорога із Західної Канади до Риму двічі дорожча, чим зі Східної Канади чи Америки. Більше труду і часу вимагає вона від жителів Ванкуверу чи навіть Едмонтону, ніж від усіх, що живуть у Торонті чи Монреалі, або Нью Йорку чи Чикаго.

Членам едмонтонської групи, прочанам на українські святкування в Римі, я не маю наміру приписувати якоїсь окремої заслуги. Я тільки підкреслюю, що вони більше ніж інші понесли матеріяльного та морального труду, щоб прибути на посвячення святософійського Собору. Понесли його тому, бо обставини їхнього життя саме такі, а не інакші. Тому уважаю, що всі дні, які провели наші едмонтонські прочани в Італії по закінченні римських торжеств, були для них заслуженим відпочинком.

Годиться вичислити й поімені назвати членів нашої едмонтонської групи. Всіх нас було 42 особи, в тому сім священиків, з них три зі своїми дружинами: о. В. й О. Чопей, о. М. й А. Дядьо, о. В. й С. Тарнавські, о. Л. Сивенький, о. С.

Чеховський, о. Т. Гурко, о. М. Мартинків, п-і О. Аронець, п. П. Боцяк, п-і Р. Боцяк, п. Н. Бурбела, п-і І. Буцманюк, п-і О. Вавринчук, п-і М. Вавринчук, п. П. Вавринчук, п-а О. Воркун, п-і Н. Гураль, п-і А. Дяків, п-і Е. Жураківська, п-і К. Затильна, п-і С. Климкович, п. П. Корбил, п-і М. Корбил, п-а Е. Кор-

бил, п-а М. Левита, п-і А. Новодворська, п. М. Панчишин, п-і К. Панчишин, п. Л. Процьків, п. І. Проскурняк, п-і А. Проскурняк, п-а Н. Снозик, п. В. Стефура, п-і О. Стримецька, п-а М. Фляк, п-і А. Харина, п-і К. Худзікевич, п. Я. Федорів, п-і О. Янда. Я вже згадував скоріше ще одного члена нашої групи бл. п. о. М. Білика. Він теж був зголосив свою участь у римських торжествах, але не діждав пережити їх, як всі ми. Неждано і трагічно погіб в автомобілевому випадку. Згадуючи його, молимося всі за упокій його душі.

В Едмонтоні є багато агенцій, що займаються справою летунських подорожей. Можна було зв'язатися з першою з них і всі справи подорожі та побуту в Римі з нею поладнати. Я вчинив що інше. Українських прочан на українські римські святкування я зв'язав із українським бюро подорожей Тревел Ейдженсі п-и Марії Петрик у Саскатуні. Мені залежало на тому, щоб цілу подорож оформити в українській компанії подорожей і тим на ділі показати клич «свій до свого». Це я підкреслюю тим більше, що довелося і труду положити мені самому, шукаючи зв'язків зі Саскатуном чи й відбуваючи туди окрему подорож авто у згаданій справі. Всі члени едмонтонської групи одобрили мій плян і мені було приємно, що можна було українського власника подорожної компанії заангажувати у нашій прощі до Риму.

Заокеанські люди, які ніколи не бачили й не побували в Європі, не мають до неї ні великої пошани ні якогось сентименту. До того ж у школах Канади та й Америки не надто багато учать про Європу. Та обставина є причиною того, що многі з наших дітей та внуків, вже народжених у країнах поселення їхніх батьків, не мають того, що ми старші, відчуття до Європи, а то й до рідного краю батьків — України. Але перша стріча з Європою змінює весь дотеперішній погляд молоді заокеанської людини. Побачивши «бабусю» Європу, та людина прямо ніяковіє, розгублюється. Європа вже тисячі років живе культурним життям. Ця культура збережена у старинних будівлях, а навіть звалищах. Оглядаючи їх, молода заокеанська людина стає перед величчю, якої навіть не могла собі уявити. Недиво, що та обставина змінює її погляд на Європу.

Таке було й з нашими молодими дівчатами членами едмонтонської групи. Побачивши монументальні будівлі Риму, а між ними базиліку св. Петра, оглянувши руїни старинного Риму, а передовсім колісей та рештки поганських святинь, побувавши у катакомбах, вони говорили: „ми ніяк не могли зрозуміти того, що нам про Європу говорила мама. Тепер же ми бачимо все наявні і нам легше зрозуміти вас старших, що стільки сентименту зберігаєте у ваших душах: до далекої нам канадця Європи, а України зокрема”. Треба шкодувати, що наш літак, крім Італії, не міг приземлитися в жодній європейській країні. Були б наші молоді прочанки побачили одне чи друге європейське місто, що не кількадесят, а сотки, ба й тисячі років людської культури двигає на своїй старечій спині . . .

Я вже згадував про те, що частина прочан едмонтонської групи в понеділок, 30 вересня 1969 року, відіхала до Люрду, щоб разом з іншими українцями-прочанами на римські святкування взяти участь у паломництві до чудотворного місця у Франції.

Вибираючись в ту подорож, кожний думав про те, яка шкода, що не має можливості свobodно відвідувати українські чудотворчі місцевості, де Божа Мати прославилася своїми багатьма ласками. Чотири дні тривала та подорож, але учасники прощі не жаліли труду. Їм було приємно принести Пречистій Діві Марії молитву з українських уст і сердець, помолитися на чудотворному місці, де й від українців лямплада горить, благаючи Небесну Опікунку про материнську поміч поневоленим в Україні людям.

Ще в п'ятницю, 26 вересня 1969 р., ціла наша група взяла участь у св. Літургії в базиліці св. Петра, яку на гробі рідного святого-свмч. Йосафата відправив Преосвященний Андрій Роборецький у сослуженні нас священників-прочан. Тоді ми й оглянули бодай поверховно, бо інакше не дозволяв час, базиліку, обіцяючи собі іншого дня ще раз до неї зайти, щоб докладніше приглянутись всему.

В понеділок, 30 вересня окрема прогулянка прочан вибралася до монастиря отців Студитів над Альбанським Озером. По дорозі до Кастельгандольфо ми були у Тіволі, славному сотнями прегарних фонтан. Вертаючись «домів», ми відвідали Гроттаферрата де брат Йосиф служив нам щирою сердечністю та вміло пояснював старинну церкву. Варто згадати, що брат Йосиф вже довгі роки веде гроттаферратську друкарню, в якій друкуються всі наукові праці та церковні книги, що їх видає Первоієрарх нашої Церкви.

Брат Йосиф приїхав враз із братом Юрієм та іншими ченцями василіянами до Гроттаферрата в Італії ще 1932 року старанням Божого слуги Андрея, щоб вивчивши друкарську штуку, працювати в гроттаферратській друкарні. І брат Йосиф і його співбрати-друкарі не тільки щирі українці, але й докінця віддані великій ідеї Помісної Української Церкви та її подвижникові Первоієрархові Йосифові. Про те ми наочно переконались, відвідуючи грецький монастир василіян у Гроттаферрата.

Не маю наміру переповідати те, що відомо усім про нашу обитель українських отців Студитів біля Риму. Молитва і праця знаменують студитську братію, для якої Його Блаженство Йосиф за окремі фонди купив прегарний і великий будинок біля Кастельгандольфо. Небагато там жителів — чотири єромонахи та кілька братів.

Настоятелем їхнім є о. Антін Рижак, давній шкільний товариш та приятель моєї родини. Аж дивно було нам, як змінився він, якою скромністю нанизане ціле його поведення та вся відповідальна праця . . . На спомин побуту у «Студіоні» ми зробили спільну знімку, яку тут і поміщую.

Ще одне підчеркнути мушу — отці Студити беззастережно віддані Ісповідникові Йосифові та с прикладом для інших, як треба на ділі заявляти свою любов до рідної Церкви та пошану до її зверхника Його Блаженства Йосифа . . .

У перших днях жовтня ми відвідували ще Флоренцію, Монте Касіно, Помпеї, Неаполь, Сорренто і Капрі. Великою прикрістю для нас було, що, побуваючи на Капрі, ми не могли стрінутися з українським священиком о. Іваном Хоменком, автором українського перекладу св. Письма. Замало було в нас часу, а годину цілу треба було віддати на те, щоб дістатись на саму гору в містечку Капрі, де проживає тепер ветеран українських визвольних змагань. Хай ця згадка про нього буде нашим виправданням, що мимо найкращої волі нам не вдалося його побачити; ми навіть не могли телефонічно з ним говорити . . .

В дорозі до Неаполню ми поступили до старинного монастиря отців бенедиктинів на Монте Касіно. Поступили ми туди тому, щоб відвідати могили українських вояків з армії Андерса. Не знаю, чи хто інший з учасників наших римських святкувань був тоді на могилах тих українських героїв. Їхня доля сумна. Рятуючись від советського заслання, в другу світову війну, включилися вони були у ряди польської армії генерала Андерса. За волю західного світу положили свої голови, але історія другої світової війни ні одним словом не згадає про них — українців жовнірів аліянтської армії, що боролись на свободу людства. Третю компанію саперів у третьому баталіоні третьої дивізії “Стрільців Карпатських” самі поляки називали українською компанією. Здається 9 тисяч вояків полягло тоді там під Монте Касіно. Багато з них українців, як і говорять про те написи на гробах.

Відслужили ми за братів по крові Панахиду. Я в кількох словах згадав померших українських вояків, підкреслюючи трагічну обставину, яка ще раз тут показалась: скільки то крові проляли українці в обороні волі, а як багато того геройського чину записано «на чужому конті»! Тих моїх слів, слухала полька з Варшави, що приїхала відшукати могилу свого брата. Вона зрозуміла мої слова і крім щирої сердечності не мала інших почувань у зраненому, як наше, серці . . . Цікаво, чи спільна неволя опам'ятала тих, які сьогодні враз із українцями ділять долю великої тюрми народів?

В середу, 2 жовтня по св. Літургії в Соборі Святої Софії ті з едмонтонської групи, що не поїхали до Люрду, відвідали українську малу семінарію при вія Боччея. Три роки тому, як перші юнаки з Едмонтонської єпархії вибралися були на науку, великі надії зв'язували ми із виховною працею тієї установи. Нажаль сьогодні тільки два юнаки з нашої єпархії залишилися там. Двох нових кандидатів цього року не прийняли, чотири мусіли залишити мури тієї єдиної в світі вільної української середньої школи. Велика шкода, що так сталося.

Крім о. І. Ортинського й одного хворого учня ми нікого не застали. Всі поїхали були на цілоденну прогульку . . . Оглянувши будинок, ми попрощались із привітним о. Іваном

та поїхали оглянути ватиканський музей.

Відвідуючи римські базиліки, члени едмонтонської групи звернули увагу на цікаву обставину. В кожній базиліці Гиму східня Ікона є домінуючою у всему. Над кожним головним престолом у всіх чотирьох базиліках Риму є піднебесне. Годі було дошукуватись у базиліках чоголь, що нагадувало б латинські зразки церковного мистецтва. Коли б так у згаданих базиліках були іконостаси, як наприклад у церкві гроттаферратської обителі, ніхто не сумнівався б, що то східнього обряду святині.

Відвідувачам катакомбів св. Каліста знаменну науку голосить постать мучениці св. Кекилії. В одній із «каплиць» катакомбів св. Кекелія зображена у поставі, в якій найшли її замучене тіло. Три пальці правої руки держить вона зложені до знаку св. Хреста. Так і здається тобі, що ось ожиг мертве тіло й рука накреслить на чолі, грудях та раменах найправильніший східною формою знак св. Хреста . . . І мимохіть приходила думка чи латинники, відвідуючи згадані катакомби, ставлять собі питання, чому залишили форму св. Хреста, освячену не лише первісною традицією Христової Церкви, але й кровію мучеників та ісповідників перших віків християнства. А що сказати про вірних нашої Церкви, що з незнання наслідують латинників? Дехто з учасників нашої групи щойно в Римі навчився цінити свій східній обряд, зрозумівши яку сиву давнину церковної традиції він зберігає у своїй скарбниці.

СВЯТА ЛІТУРГІЯ В СОБОРІ СВЯТОЇ СОФІЇ ТА ВІДВІДИНИ У ПЕРВОІЄРАРХА ІОСИФА . . .

В неділю, 5 жовтня 1969 року, о год. 9:00 ранку, Преосвященний Владика Ніл відправив у сослуженні нас священників прочан з едмонтонської єпархії св. Літургію в Соборі Святої Софії.

Цілий тиждень наш Владика учавствував у нарадах архиспископського Собору нашої Церкви і ми не мали змоги довше стрінутися з ним. Сталося це щойно в неділю, 5 жовтня.

На знімці ми й утривалили цю св. Літургію, служену для прочан едмонтонської єпархії їхнім Владикою. Всі ми добре розуміємо, що то «рідна хата». Всі ми вміємо з'ясувати собі, яким вдовolenням сповняється людська душа, який спокій охоплює людське серце сама обставина свідомости, що ми у власному домі . . .

Почуванням радості, вдовolenня й спокою були сповнені наші душі під час тієї св. Літургії, що саме про неї згадую. Нас небагато було тоді у Соборі Святої Софії. Ще кільканадцять випадкових учасників богослуження та кілька італійців, що з цікавості зайшли до української святині. Ми не бентежилися тим, що багато вільного місця ще було у Соборі. Нам чужі були всякі почування, що могли б були порушити радісний спокій наших душ — ми були в своєму рідному Божому храмі і та свідомість дорогим спомином записалась у

нашій пам'яті на ціле наше життя.

По св. Літургії ми вибралися автобусом до Ватикану, щоб бути на авдієнції у Первоієрарха Йосифа. З нами поїхав і наш єпископ Преосв. Владика Ніл, щоб з представниками

Преосв. Владика Ніл зі своїми священниками - прочанами служить св. Літургію.

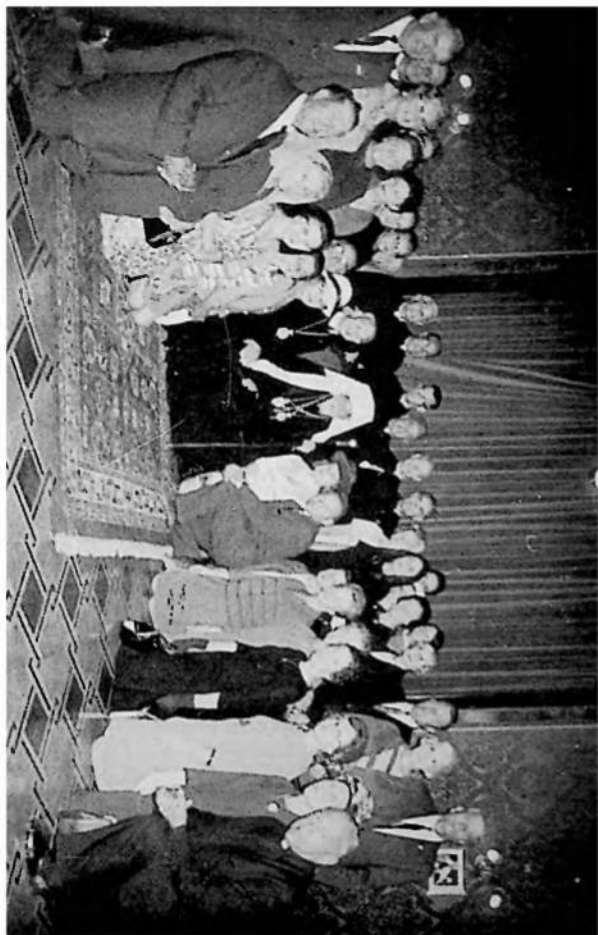
своєї пастви спільний поклін зложити Первоієрархові Йосифові від едмонтонської єпархії.

Про ті наші відвідини я просив Його Блаженства передовсім тому, що бажав прочанам із далекого Заходу Канади вчинити честь, якої не мали щастя мати многі із прочан на

українські святкування, бо мусіли скоріше виїжджати з Риму. Первоісрарх стрічався з ними в Університеті св. Климента. Така стріча, хоч цира, обставиною місця і часу мусіла бути коротка.

Нам пощастило бути в приватному мешканні Ісповідника Йосифа у Ватикані. Цю радісну і для нас всіх незвичайно дорогу стрічу ми теж утривалили на знімці, яку й бачите.

Владика Ніл із прочанами Едмонтонської єпархії у Верховного Архиспівкопа Йосифа.

Враз із нами в цій стрічі з Первоісрархом Йосифом взяв участь протосрей о. д-р І. Гриньох. Нам примно було, що той визначний наш священик радо згодився нам товаришити у нашій стрічі з Його Блаженством. Просвящений Владика Ніл, привітавши Первоісрарха, сказав, що всі ми сповнені почуваннями вдячності Його Блаженству за все, чого досвідчили у тих пам'ятних днях у Римі.

Вітаючись з кожним з нас з окрема, Первоісрарх Йосиф відповів на привітання нашого Владикки ось так: *„Не ви мені маєте дякувати, а я вам, що з таких далеких сторін приїхали сюди до Риму, щоб, взявши участь у посвяченні Собору Святої Софії, ще раз доказати свою любов і привязання до рідної Церкви та народу“*. В дальших словах Верховний Архiepіскоп підкреслив ще раз значення Собору Святої Софії для нас українців. Він сказав, що дотепер ми все були наче «у комірному», не маючи власної церкви. Мусіли стосуватись, наприклад у базиліці св. Петра, до обставин. А тепер у рідному Соборі ми господарі у власній церкві. Вона й символ нашої народньої і церковної єдності, яка є найсильнішим заборолом нашим у змаганні до збереження свого існування. При тому Первоісрарх виявив нам свої найблищі іляни, які, як Бог поблагословить, напевно скріплять наші позиції у Вічному Місті та будуть для многих із українців обставиною вдоволення і втіхи.

Погодившись спільно з нами відфотографуватись, Його Блаженство ще раз щиро вітався з кожним із нас та на працання благословив своєю, ісповідницькою кровію освяченою, рукою. Ми працювали з нашим духовним батьком, заявляючи, що рішені вкоротці знову їхати в Рим на радісні торжества патріяршої інтронізації Первоісрарха нашої Церкви. Усміхнений, але і незвичайно поважний погляд Його Блаженства супроводили слова: *„все в Божих руках. Маймо надію, що Його всемогуча опіка провалитиме й даліше нашу Церкву аж до побідного кінця“*.

Ми цілували руку Первоісрарха і в якомусь незвичайному настрої — і радості і побоювань, чи вдруге ще стрінемося зі славою наших днів Ісповідником Йосифом, залишили архіерейську палату.

Була саме за 10 минут дванадцята полудня. Вселенський Архіерей мав уділити пріярним на площі св. Петра многісячним масам народу благословення. Ми теж взяли в ньому участь. То було благословення Христового Намісника на землі. Ми доцінювали хвилину. Але в нашому серці сильнішими були почування, які полишили по собі щойно відбуті відвідини у Первоісрарха Йосифа — ісповідника Христової віри. Він ділом доказав свою любов до Бога. Ми молили ся, щоб Господь в нагороду дав йому щастя побачити рідний Єрусалим.

ЗАПРИМІЧЕНІ ПОМИЛКИ

<i>стор.</i>	<i>рядок</i>	<i>надруковано</i>	<i>має бути</i>
5	9 згори	Владих	Владик
6	29 згори	залишити	залишили
9	25 згори	само	саме
9	1 знизу	жовтня	вересня
13	4 згори	Ню Арку	Нюарку
21	25 знизу	Католиську	Католицьку
32	1 згори	передгородками	перегородками
62	26 згори	Кир Ізидор Робо- рецький	Кир Ізидор Боре- кий, Кир Ан- дрій Роборецький
73	8 знизу	наявні	наяві
74	2 згори	30 вересня	29 вересня
74	22 згори	30 вересня	29 вересня
76	26 згори	на свободу	за свободу
76	12 знизу	2 жовтня	1 жовтня

